

”Men jag är ju den där förlorade generationen... (*skratt*)”

Äldres erfarenheter och upplevelser av delaktighet, datorer
och IT

Camilla Alexandersson

Johanna Lundh

Pedagogiska Institutionen

Examensarbete 15 hp

Pedagogik

Multimedia pedagogik- teknik (180 hp)

Höstterminen 2009

Handledare: Petra Roll Bennet

Examinator: Klas Roth

English title: ”But I am the lost generation...(*laughter*)”

Stockholms
universitet

”Men jag är ju den där förlorade generationen... (skratt)”

Äldres erfarenheter och upplevelser av delaktighet, datorer och IT

Camilla Alexandersson & Johanna Lundh

Sammanfattning

Användning av Informations- och kommunikationsteknik (IKT) är idag ett naturligt inslag i många människors vardag. Samtidigt uppmärksammas risken med digitala klyftor av flera samhällsinstanser. I detta sammanhang nämns äldre som en av de grupper som riskerar att hamna efter, vilket i förlängningen kan leda till ett utanförskap från den demokratiska processen på grund av bristande tillgång till eller kunskap om datorer och Internet. Studiens syfte är att belysa äldres upplevelser och erfarenheter av datorer och IT och sin delaktighet i IT-samhället idag. Studien är inspirerad av etnografisk metod och har ett socialkonstruktionistiskt perspektiv där ålder kan förstås som en skapad social kategori. Empirin baseras på sex intervjuer med äldre som börjat på en datorkurs, samt av deltagande observationer som genomfördes under datorkursen. I resultatet framkommer det att ett tvång upplevs gällande att hänga med i den tekniska utvecklingen, vilket kan vara stressande och frustrerande. Samtidigt känner informanterna att det är viktigt att ”hänga med” i samhället, och de uttrycker en nyfikenhet inför tekniken. Informanterna tar sig an datorn på ett aktivt sätt. Betydelse för att lära sig är vinningar man ser i vardagen som att hålla kontakt med barnbarn, söka information och klara sig själv. Samtidigt finns en underliggande tanke om sig själv och andra, där ålder ges betydelse i fråga om att det är svårare att lära sig som gammal, eller att äldre lärare är att föredra då de har mer förståelse. I motsats till detta uttrycks att en god lärare inte är avhängigt ålder, och de personer som finns som stöd i informanternas omgivning oftast är yngre.

Nyckelord

Social konstruktion, kategorisering, delaktighet, äldre och IT, digitala klyftor.

”But I am the lost generation... (*laughter*)”

Camilla Alexandersson & Johanna Lundh

Elderly peoples experiences on participation, computers and IT

Abstract

The use of Information and Communication Technology (ICT) is a natural part of many people's everyday life today. At the same time the risk of digital divides are highlighted by several community agencies in society. One of the risk groups mentioned here are elderly people, risking of falling behind and also to be left out the whole democratic process, because of lack of access to or knowledge of computers and the Internet. The aim of this study is to highlight elderly people's experiences of computers and IT and their participation and involvement in the IT society of today. The study is inspired by the ethnographic method and has a perspective of Social constructionism in which age can be understood as a social created category. The empirical material is based on six interviews with elderly people taking a computer course for beginners, as well as participant observations carried out during the computer course. It appears in the result, that a feeling of being forced is connected to keeping up with the technological development in our society, which can be stressful and frustrating. At the same time the informants feels that it is important to “keep up” with the society, and a curiosity is expressed towards technology. Informants learn computers in an active way. Meaningfulness in learning the computer is seen in everyday life as to maintain contact with grandchildren, search for information and to manage on your own. At the time, an underlying view of themselves and others exist, where the age is given importance in that it is harder to learn when you are old, or that older teachers are preferred since they have more understanding. In contrast to this it is expressed that good teachers will not depend on age, and those in the informants surroundings that supports them are usually young.

Keywords

Social construction, categorization, participation, elderly and IT, digital divide.

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
2. Teoretisk ram	7
2.1 Socialkonstruktivistiskt perspektiv	7
2.2 Delaktighet	8
2.3 Digitala klyftor	8
2.4 Om äldre	9
2.5 Äldre som skapad kategori	10
2.6 Bilden av ålder och äldre	11
2.6.1 Funktionell och kronologisk ålder	24
2.6.2 Tredje och fjärde åldern	24
3. Tidigare forskning	12
3.1 Digitala klyftor	12
3.2 Tillgång till teknik	14
3.3 Om äldre och IT/teknik	16
3.4 Äldre som skapad social kategori	18
3.5 Sammanfattning	19
4. Syfte och frågeställningar	20
4.1 Syfte	20
4.2 Frågeställningar	20
4.3 Avgränsningar	21
4.4 Definition av äldre	21
5. Metod	22
5.1 Plats för studien	23
5.1.1 Om SeniorNet	24
5.2 Etnografin som inspiration	23
5.2.1 Forskarens roll och reflexivitet	24
5.3 Urval	26
5.4 Intervjuer och tillvägagångssätt	27
5.4.1 Intervjuguide	27

5.4.2 Intervjusituationen.....	27
5.5 Observation.....	28
5.6 Kvalitetskriterier.....	29
5.7 Etiska överväganden.....	30
5.8 Arbetet med uppsatsen	31
5.9 Analysmetod	31
5.9.1 Vetenskapligt förhållningssätt	31
5.9.2 Transkribering.....	32
5.9.3 Analys	32
5.9.4 Presentation av resultat.....	32
6. Resultat	34
6.1 Informanterna	34
6.2 Möten med tekniken	35
6.2.1 Arbetslivet som ingång.....	35
6.2.2 Äldre lär äldre	36
6.2.3 Tacksamhet.....	37
6.2.4 Om att vara på samma nivå.....	38
6.2.5 Omgivningens betydelse	38
6.2.6 Kommentar.....	39
6.3 Att "hänga med"	40
6.3.1 Man måste ju hänga med!	40
6.3.2 "Det är bara www..."	42
6.3.3 Tankemässiga hinder i relation till tekniken.....	43
6.3.4 Praktiska upplevelser och hinder i mötet med datorn	44
6.3.5 Kommentar.....	45
6.4 Att se möjligheter med tekniken	46
6.4.1 Datorns erbjudanden	46
6.4.2 Att kunna klara sig själv.....	47
6.4.3 Kunskap skapar lust och nya möjligheter	47
6.4.4 Kommentar.....	48
6.5 Tankar och handling	49
6.5.1 Det man kan och inte kan.....	49
6.5.2 Datorn som hobby eller nytta	50
6.5.3 Aktiv och drivande.....	50
6.5.4 Kommentar.....	51

7. Diskussion	52
7.1 Diskussion av resultatet.....	52
7.1.1 Att aktivt ta sig an tekniken, lära sig och kunna klara sig själv.....	52
7.1.2 Att förhålla sig till kategorin äldre.....	53
7.1.3 Att äldre ska lära äldre.....	54
7.1.4 Delaktighet och äldres relation till IT.....	56
7.1.5 Avslutande reflektion.....	57
7.2 Diskussion av metod.....	59
7.3 Förslag på vidare forskning	60
8. Referenser	61
9. Bilagor	64
9.1 Intresseförfrågan till kursdeltagarna.....	64
9.2 Informationsbrev till informanter	66
9.3 Intervjuguide.....	67

1. Inledning

”Men jag är ju den där förlorade generationen... (*skratt*)”

Uppsatsens inledande citat kommer från en av studiens informanter som skämtsamt pratar om sig själv som en del av en förlorad generation, samtidigt som hon själv börjar bli en mer frekvent användare av datorn och Internet och både har lust och vilja att lära sig mer. Citatet fångar även ett samhällsligt resonemang om äldres relation till datorer och IT idag som handlar om att äldre anses stå utanför tekniken och att de tillhör en förlorad generation när det gäller att skaffa nödvändig kunskap för att kunna använda datorer.

Användningen av informations- och kommunikationsteknologi, IKT, är idag ett naturligt inslag i många människors vardag, och används exempelvis för serviceärenden, sociala kontakter och i kontakt med myndigheter. Under nittiotalet började datoriseringen av arbetsplatser att breda ut sig på allvar. En del hade då arbeten som berördes i allra högsta grad, vissa kunde välja och andra påverkades inte alls. I sammanhang då man diskuterar tillgång till IT, datorer och kunskap om hur man använder detta så nämns ofta olika ingångar som finns till tekniken och gällande de äldre generationerna nämns arbetslivet som en viktig ingång (IT-kommissionen, 2002).

De yngre generationerna får idag tillgång till datorer i väldigt unga år, oftast genom skolan där datorer har börjat användas som ett verktyg i undervisningen. Att tillhöra en generation som till stor del har saknat en självklar ingång till tekniken, exempelvis genom att de ofta har lämnat arbetslivet innan datoriseringen slog igenom och har barn som inte längre går i skolan eller bor hemma, kan innebära att man blir utanför hela den digitaliserade delen av samhället. För personer som aldrig har introducerats till datorer, kan det vara svårare att finna motiv till att lära sig använda dem och att kunna se eventuella fördelar med datorn.

Statistik visar att utbredningen av datoranvändning och tillgång till Internet i åldern 65 år och uppåt har ökat fortast av alla ålderskategorier de senaste åren (IT-kommissionen, 2002). Samtidigt är det denna ålderskategori som fortfarande står för i särklass lägst datoranvändning och har lägst tillgång till Internet i hemmet (SCB, 2008 & SCBs webbplats 091129). Gällande tillgång till Internet i hemmet våren 2009 så var siffran 58 procent hos befolkningen i åldern 65-74 år, vilket är ganska långt under snittet för hela befolkningen mellan 16-74 år där siffran ligger på 89 procent (SCBs webbplats, 091129). Ser man på åldern 16-44 år så har hela 97 procent av befolkningen tillgång till Internet i hemmet. Genom att använda IT för att ta del av och förmedla information, tjänster och service oberoende av tid och rum ökar samhällets öppenhet. Om det finns en ojämn fördelning av tillgång på datorer, bredband och datatekniskt kunnande hos medborgarna så finns det en risk att vissa grupper ställs utanför informations-samhället (SIKA, 2008). Det är denna form av ojämn fördelning man syftar på när man talar om digitala klyftor, ett begrepp som i allmänhet beskrivs som en ojämn fördelning mellan de som har tillgång till och möjlighet att använda modern informationsteknik och de som inte har det (ibid.). Forskning visar att denna ojämna fördelning finns i samhället

idag (Europeiska kommissionen, 2008). Att hålla kontakt med barn och barnbarn, söka information om kommunal service samt känslan av att hänga med är några exempel på äldres motiv för att börja använda Internet. Hinder kan exempelvis vara tvivel på den egna förmågan, ekonomin och funktionsnedsättningar (Svensson & Selg, 2007).

Vi ser det som intressant att försöka få en bild av hur äldre som bestämt sig för att lära sig att använda datorer och IT upplever detta. Vi är intresserade av att ta del av erfarenheter från personer som den forskning om äldre och IT som finns idag handlar om. Vad berättar de själva om sin relation till och upplevelser av datorer och IT? Detta är betydelsefullt då vi menar att individers berättelser om erfarenheter och upplevelser är ovärderliga kunskapskällor för att nå ökad förståelse för fenomen och företeelser i samhället.

2. Teoretisk ram

I detta kapitel presenteras studiens teoretiska ram. Inledningsvis redogörs för det socialkonstruktionistiska perspektivet samt för begreppen delaktighet och digitala klyftor. Sedan följer en redogörelse för hur ”äldre” definieras och förstås i olika sammanhang. Vidare redogörs för en förståelse av äldre som en skapad social kategori, samt hur bilden av äldre ser ut och har sett ut, utifrån olika perspektiv.

2.1 Socialkonstruktionistiskt perspektiv

Berger och Luckmann ([1966] 2007) menar att verkligheten konstrueras socialt, och vad som är ”kunskap” och ”verklighet” är beroende av sociala kontexter. Kunskapssociologin bör sträva efter att nå förståelse för de processer där kunskap utvecklas, vidarebefordras och bevaras; vilket sker i sociala situationer. Detta för att bättre förstå den verklighet som tas för given, och det som kunskapssociologin gör är att analysera den sociala konstruktionen av verkligheten, menar dem (ibid.).

Med det kunskapssociologiska perspektiv som Berger och Luckmann ([1966] 2007) företräder, anses människor uppfatta verkligheten som förutbestämd och tvingande. Verkligheten existerar oberoende av dem och liknar mer ett objekt att förhålla sig till. Detta stämmer dock inte menar de, då verkligheten konstrueras i interaktion och samspel människor emellan, intersubjektivt; av människors subjektiva meningar. Genom handlingar och genom allt som människor gör som andra ser, görs subjektiva meningar och dess innebörder tillgängliga för andra; de externaliseras. Vidare sker en objektivisering, en människas subjektiva mening internaliseras och blir till någon annans subjektiva mening. Detta är en del av en omfattande socialiseringsprocess. Det råder ett dialektiskt förhållande mellan samhälle och organism, samt mellan socialisation och identitet, och det är i samspel som människor tillsammans skapar den gemensamma, objektiva verkligheten. Där är människorna själva, som aktörer, högst medverkande i att skapa och upprätthålla sociala strukturer vilka reglerar människors beteenden och formar oss (ibid.).

2.2 Delaktighet

Begreppet delaktighet kan definieras på olika sätt. ICF är en klassifikation, framtagen av WHO, som delvis berör delaktighet.¹ Begreppet definieras där som engagemang och deltagande i en livssituation, definitionen kan användas på alla människor även om den har grundats i olika funktionstillstånd, och även Socialstyrelsen använder ICF-klassifikationen (Socialstyrelsen, 2003). Delaktighet handlar även om att vara inkluderad, accepterad, ha tillgång till resurser som man behöver, själv vara engagerad samt att ha en känsla av tillhörighet. Deltagandet kan bestå av aktiviteter, vilka ses som en persons utförande av uppgifter eller handlingar. Inskränkningar i delaktigheten är problem som en person kan ha gällande engagemanget i olika livssituationen. Det finns även faktorer i den fysiska, sociala och attitydmässiga omgivningen som kan ha positivt eller negativt inflytande på personer gällande deras möjlighet till delaktighet (ibid.).

2.3 Digitala klyftor

Europeiska kommissionen (2008) nämner begrepp som e-inclusion, som handlar om inkludering i det digitala samhället, att fullt ut kunna utnyttja teknikens möjligheter och ta del av de ekonomiska och sociala fördelar som möjliggörs. Dagens informationssamhälle för med sig fördelar i form av tillgång till kunskap, information och service, möjligheter som alla har rätt att ta del av. Europeiska kommissionen (ibid.) framhäver vikten av att inte låta den digitala åldern ge upphov till nya former av diskriminering beroende på exempelvis funktionshinder, kunskapsnivå eller ålder. De möjligheter som den moderna digitala tekniken har skapat måste kunna erbjudas till alla. Digital exkludering definieras som det faktum att vissa människor är främmande för eller berövade fördelarna med IKT, informations- och kommunikationsteknik (ibid.).

Begreppet digitala klyftor, från engelskans *digital divide*, grundar sig i det faktum att vissa delar av befolkningen fortfarande står utanför på grund av att man saknar och inte använder dator och Internet, samtidigt som Internetanvändningen generellt sett breder ut sig i befolkningen och fler företag och myndigheter kommunicerar via Internet idag. Det uppstår en ojämn fördelning och en orättvisa, det är detta man syftar på med begreppet digitala klyftor (Andersson, 2003).

¹ ICF-klassifikationen International Classification of Functioning, Disability and Health; <http://www.who.int/classifications/icf/en/>. Översätts av Socialstyrelsen (2003) som internationell klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa.

2.4 Om äldre

I den här uppsatsen, likväl som i samhället generellt, så återkommer benämningar som ”äldre”. Detta återfinns i exempelvis skrivelser från Regeringskansliet, olika forskningsrapporter och verksamhetsförklaringar. Vad menas med benämningen äldre och vilken ålder har någon som är äldre? Det finns ingen entydig definition att finna, varken nationellt som internationellt. Utifrån det socialkonstruktionistiska perspektivet blir det väsentligt att fråga sig och vara medveten om vad benämningen äldre kan innebära, hur benämningen används i samhället idag, och vad för betydelse detta kan tänkas få.

World Health Organization (WHO) har ingen specifik definition av äldre, men då man talar om världens äldre befolkning menar WHO människor från 60 år och uppåt (WHOs webbplats, 091214). Socialstyrelsen har ingen bestämd definition av äldre, enligt telefonkontakt med äldre enhetens chef, Christer Neleryd, utan det beror på vilken typ av verksamhet man syftar på.² Gällande vård och omsorg, som socialstyrelsen granskar, så räknas äldre som personer över 80 år. Om man ser till vad som är juridiskt bundet till en viss ålder i fråga om vem som är äldre, så finns rätten till pension som inträder vid 65 års ålder. Med den numera flytande pensionsåldern så blir begreppen ännu mer diffusa. Då begreppet äldre definieras och förstås på olika sätt i olika sammanhang, så bör man precisera det varje gång det används.³ När olika samhällsgruppers tillgång till IT i hemmet analyserades så grupperades äldre som personer från 65 år och uppåt, från och med den ålder då flertalet personer övergår från förvärvsarbete till pension som huvudsaklig försörjningskälla (IT-kommissionen, 2002).

Johansson (2003) menar att inom forskningssammanhang så används uttrycket äldre genom att man ofta skiljer på ”yngre äldre”, personer med åldern 60-79 år, och ”äldre äldre”, personer med åldern 80 år och äldre. Ibland sätter man som forskare en annan gräns för vad man menar med begreppet för att exempelvis kunna jämföra sina siffror med annan forskning och det åldersspann som används där. Den nedre åldersgränsen har i Johanssons (ibid.) studie satts till 55 år, dels för att studien ska bli jämförbar med tidigare studier, men även för att SeniorNet, en IT-förening för äldre, har en nedre åldersgräns för medlemskap i föreningen som är på 55 år. Detta är betydelsefullt, menar Johansson (ibid.) som studerar tillgången till, användningen av och attityder till datorer och Internet bland äldre i jämförelse med vart de bor och som ser SeniorNet med sin verksamhet som en betydande faktor för just användningen av och attityder till datorer och Internet hos äldre. Därför vill Johansson (ibid.) rent åldersmässigt kunna täcka in alla som kan vara medlemmar i föreningen i sin studie.

Statistiska centralbyrån (SCB) delar i sin statistik över datoranvändning upp användarna i grupper om unga, 16–24 år, medelålders 45–54 år, och äldre 65–74 år (SCB, 2008).

² Personlig kommunikation 091215.

³ (ibid.).

2.5 Äldre som skapad kategori

Med ett intresse riktat mot etnografisk metod, menar Aspers (2007) att sociala konstruktioner inte har något naturligt i sig, och för en forskare gäller det att ha en förståelse för att det som studeras inte är en naturlig kategori eller grupp, utan snarare handlar om vissa egenskaper hos personer som förenar, och som andra människor, inom och utanför kategorin, ger särskild betydelse. Människan kategoriserar all information hon möter, det är en grundläggande mänsklig egenskap, menar Tajfel och Forgas (I Stangor, 2000). Kategorisering handlar om den process där omgivningen ordnas i kategorier. Exempel på detta är att gruppera människor, föremål och händelser med ett antagande om att dessa är lika varandra i betydelsen av handlingar, avsikter och åsikter. Kategorisering av detta slag har som främsta funktion att fungera som ett verktyg i systematiseringen av omgivningen. Att gruppera omgivningen för ett givet syfte är en del av vår överlevnad. Det finns en skillnad mellan kategorisering och social kategorisering, där den sociala kategoriseringen har en aspekt av att vara normativ och värderande. Genom social kategorisering tillmötesgås behoven av att reducera den sociala omgivningen, som i sig är komplex och varierande. För att förstå vardagen är individens idé om orsakssamband i den sociala omgivningen av viktig betydelse. Ett sätt att förenkla och förstå är tillskrivningen av kollektiva egenskaper och avsikter till olika sociala grupper, egenskaper som är formade av den tillskrivande individens egna värderingar och sociala identitet. Dessa är i sin tur reflekterade i de sociala kategorier som finns till dennes förfogande. Den sociala kategoriseringen är normativ till sin natur och människan är snabb att kategorisera andra som hon möter i vardagen, för att sedan kunna dra vidare slutsatser om vem den andre är. Kategorisering är kollektiv och social till sin natur, och är alltså inte enbart en fråga om individuella processer. Social kategorisering innebär mer än en kognitiv klassifikation av objekt, händelser och människor, det innebär en process som genomsyras av värderingar, kultur och sociala föreställningar. Social kategorisering ligger nära det man brukar kalla "common sense" eller vardagskunskap. Det sätt på vilket en individ eller kultur identifierar likheter och skillnader mellan personer och grupper i omgivningen, är grunden som vardagens sociala umgänge vilar på, menar Tajfel och Forgas (I Stangor, 2000).

I samhället används benämningen äldre, gruppen äldre och de äldre, på olika sätt, exempelvis av Regeringskansliet (2009) och IT-kommissionen (2002). Nilsson (2008) ser kategorin äldre som en konstruerad språklig och social kategori. Han menar, med hänvisning till Laclau och Mouffes diskursteoretiska perspektiv, att kategorier endast finns till genom att de används, tilltalas och omtalas. Med detta perspektiv finns det alltså inget i kategorin äldre som ligger bortom konstruktionen, bortom det sammanhang där den görs meningsfull (ibid.) Därmed kan man förstå det som att det inte finns något naturligt eller av sig själv essentiellt, som hör ihop med kategorin äldre. Nilsson (2008) menar att äldre till viss del mycket väl kan ses som en given del av befolkningen, med problem som behöver lyftas och prioriteras. Man kan kräva en förståelse av att det givetvis finns ett visst antal människor inom en viss åldersintervall, men hur och i vilka avseenden dessa ska ses som en gemensam grupp är inte alls självklart eller givet. Ålderskategorier och tillhörande föreställningar om dem, menar Nilsson (ibid.) med hänvisning till Hareven och Bourdelais, växer fram avhängigt sociala, politiska och ekonomiska resurser.

Andersson (2008, s. 44) menar, gällande olika bilder och kategoriseringar som finns av äldre, att: "Varje form av kategorisering leder förstas till förenklade bilder av grupperna". Vidare menar han

att enskilda individer sällan passar in i en endast en kategori, och att de sällan lever upp till varken de negativa eller de positiva bilder som hör till den kategorin.

2.6 Bilden av ålder och äldre

Nedan följer en redogörelse för hur ålder och äldre kan förstås ur olika perspektiv.

2.6.1 Funktionell och kronologisk ålder

Äldre människor har historiskt sätt inte definierats som en grupp på samma sätt som sker idag. I tidigare samhällen var det den funktionella åldern, hur man presterade fysiskt och mentalt, som bedömde om man sågs som gammal eller inte (Andersson, 2008). Att dela upp människor efter kronologisk ålder med funktionen att organisera och administrera samhället, kan enligt Andersson (ibid.) ses som relativt nytt och typiskt för vårt moderna samhälle där den kronologiska åldern skiljer stadierna åt. Varje stadie medför vissa rättigheter och skyldigheter, relaterade till exempelvis att börja i skolan, bli myndig och gå i pension, vilket alltså bestäms av kronologisk ålder. Pensioneringen är enligt Andersson (ibid.) det sociala påfund som främst bär ansvaret för att en grupp vuxna med den högsta kronologiska åldern särskilt lyfts fram. Vid alla former av social organisation är ålder en elementär faktor, och alla typer av samhällen har olika roller och funktioner förknippade med en viss uppnådd ålder (ibid.).

2.6.2 Tredje och fjärde åldern

Den tredje åldern betecknar den tid som följer efter att man slutat arbeta och då man i stort klarar sig själv (Andersson och Laslett; från Andersson 2008). I den fjärde åldern är man beroende av andras omsorg för att klara sig, eller är skröplig på olika sätt. Historiskt sett så har det exempelvis i det antika Grekland skiftat fokus från dels fixering av den fjärde ålderns skröplighet till fokus på att lyfta den tredje ålderns möjligheter. Andersson (2008) menar att det finns ett intresse hos äldre i den tredje åldern att motverka fördomar om äldre som isolerade och hjälpbehövande, samtidigt som en total motsatt bild till detta är riskabel; en bild av livsnjutande pensionärer kan ge upphov till generationsmotsättningar. Äldre i den tredje åldern behöver på så sätt den fjärde ålderns äldre som motvikt för att deras liv inte ska ses som för ljus. En ny bild av pensionären bygger enligt Andersson (ibid.) på att äldre har fått en bättre hälsa och ekonomisk situation, och att äldre allt mer närmar sig rollen som konsumenter som förbrukar varor istället för att förbruka hjälpinsatser. Dagens samhälle betecknas även som ett konsumtionssamhälle, där man kan tänka sig att äldre allt mer tar plats. Bilden av pensionärlivet har framställts allt mer ljus under de senaste decennierna. Pensionärlivet lockar som ett kravlöst liv med möjligheter till aktiviteter, med en hygglig ekonomisk situation att luta sig mot (ibid.).

3. Tidigare forskning

I detta kapitel presenteras tidigare forskning inom området äldre och IT som är relevant för denna studie.

3.1 Digitala klyftor

I Sverige uppmärksammas frågan om digitala klyftor. Mobiltelefoner, datorer och Internet ökar tillgången till information. Användningen av IT för att ta del av och förmedla information, tjänster och service ökar i sin tur, genom oberoendet av tid och rum; samhällets öppenhet (SIKA, 2008).

Samtidigt innebär en ojämn fördelning av tillgång till teknik och datorkunnande hos medborgarna, en risk för att vissa hamnar utanför detta informationssamhälle (SIKA, 2008). Den ojämn fördelning mellan de som har tillgång till modern informationsteknik och kan använda den och de som inte har tillgång till eller kan använda den, benämns som digitala klyftor. Detta är något som har uppmärksamrats inom forskning, och inom EU finns begrepp etablerade som e-Inclusion, översatt som e-inkludering eller e-integration (Europeiska kommissionen, 2008). Detta blir mer tydligt i och med att allt mer viktig samhällsinformation och samhällstjänster nästan bara finns tillgängligt på Internet (SIKA, 2008).

Ett flertal organisationer, både offentliga och intresseorganisationer, arbetar med att minska digitala klyftor (SIKA, 2008). Insatserna delas upp i olika kategorier som bland andra berör användbarhet, funktionsnedsättning, äldre samt utländsk bakgrund. I rapporten framhävs att den äldre generationen inte har IT som ett vardagligt inslag i sina liv jämfört med många yrkesarbetande, barn och ungdomar. Men tekniken kan vara ett mycket användbart verktyg just för dem, vilket exempelvis kan bidra till en möjlighet att bo kvar hemma längre. Statistiken visar hur äldre fortfarande ligger under de genomsnittliga siffrorna hos befolkningen gällande att ha tillgång till dator, Internet och frekvens på användning av denna teknik. Att utveckla och anpassa teknik för äldre är exempel på insatser som görs för att främja att äldre i större utsträckning ska inkluderas i IT-samhället. Det finns organisationer som verkar för att de behov som kan finnas hos äldre, tas i beaktning när produkter och tjänster inom IT tas fram (ibid.).

En annan insats är de projekt som syftar till att främja IT-användningen hos äldre, som exempelvis datorkurser (SIKA, 2008). Hjälpmedelsinstitutet, PRO och SeniorNet, en IT-förening för äldre, är några av de aktörer som arbetar med detta och som lyfts fram i rapporten. Arbetet med att överbygga digitala klyftor behöver fortsätta, konstateras det i rapporten (ibid.). Ett viktigt steg är att bredband ska kunna erbjudas till hela befolkningen, men det räcker inte att enbart titta på den fysiska möjligheten till IT och att alla ska kunna ha tillgång till Internet. Digitala klyftor uppstår i

relation till de socioekonomiska strukturer som redan finns idag, både i form av att det blir ökade digitala klyftor men även i form av att skillnaderna i strukturerna ökar på grund av klyftorna. Inkomst och utbildning är faktorer som påverkar förutsättningar för att använda IT. I rapporten framkommer även att ökad medvetenhet och kunskap om nyttan med IT är desto viktigare (ibid.). Även arbete med att öka användbarheten hos IT-tjänster och produkter är betydelsefullt i det arbetet. För att medborgare ska kunna ta del av och vara delaktig i samhället så behövs både kunskap om hur man använder, samt att man använder IT. Arbetet med att överbygga digitala klyftor är en demokratifråga. Att medborgare har möjlighet att vara delaktiga i alla viktiga samhällsfunktioner är avgörande för legitimiteten i ett demokratiskt samhälle. Ett systematiskt uteslutande av medborgare hotar därför den demokratiska processen (ibid.).

Bland de grupper som riskerar att hamna efter i den tekniska utvecklingen nämns ofta äldre, vilket även har uppmärksammats av Sveriges maktthavare som för fram begrepp som eDemokrati och eMedborgare (Regeringskansliet, 2009). Begreppen handlar om att den politiska dialogen flyttar ut mer och mer på Internet och därmed får medborgarna kontakt med sina förtroendevalda via nya arenor (Regeringskansliets webbplats, 091210). Det arbete som med fokus på eDemokrati genomfördes av Regeringskansliet (2009) hade som syfte att ge idéer och rekommendationer i arbetet med eDemokratiområdet. Deltagarna var utvalda för att representera olika områden och grupper i samhället, bland andra var representanter från SeniorNet, med. Det konstaterades att det behövs stora resurser för att utveckla morgondagens e-demokrati, och även att det finns ett behov av definitioner av olika e-demokratiska begrepp. Det bör även definieras hur statens roll i demokratiutvecklingen ser ut, exempelvis statens samspel med lokal utveckling och medborgarkontakt. Tekniken med sina nya kanaler, menade man, kan användas för att stärka demokratin på en lokal nivå. Vikten av medborgarinflytande betonades, och frustration över att inte bli hörd påpekades. Riktade insatser till olika grupper, till exempel representerande olika åldrar, kan göras för att minska digitalt utanförskap. Deltagarna kom bland annat med en rekommendation att bibliotek bör använda ”medborgardatorer” och enklare utbildning för grupper, där ”äldre” gavs som exempel (ibid.).

Frågan om digitala klyftor har uppmärksammats och varit föremål för forskning, både nationellt och internationellt, sedan Internet och datoranvändningen hos privatpersoner slog igenom. Mossberger, Tolbert och Stansbury (2003) står bakom en studie om digitala klyftor och de ser på frågan om som viktig och aktuell och för fram synpunkten att det i forskning inom området sällan fokuserats på orsakerna till problemen, dess effekter och konsekvenser, eller hur man kan motverka detta. De vill undersöka de mångfaldiga dimensionerna av ojämlikhet i informationstekniken för att fastställa huruvida teknologiska skillnader existerar i fråga om tillgång, färdighet, ekonomiska möjligheter samt demokratisk delaktighet. Studien baseras på telefonintervjuer som gjorts i USA, och inkluderar data från över 1800 respondenter i låginkomstsamhällen. Författarna har även undersökt tidigare studier på området digitala klyftor, från 90-talet, och jämfört med egna fynd. Resultaten från studien visar bland annat att det, trots motsatta argument från forskare och andra, kvarstår klyftor i fråga om tillgång till datorer och internet. Bestående klyftor finns gällande inkomst, ras, etnicitet, utbildning och ålder. Även klyftor i fråga om färdighet att använda tekniken upptäcktes, där det handlar om två dimensioner av detta: teknisk kompetens och förmågan att förstå information. Bland de som konstateras som mest troliga att behöva stöd nämns bland annat äldre. Den typ av hjälp som de behöver är exempelvis att hantera musen och tangentbord, och även att hitta information med hjälp av datorn (ibid.).

3.2 Tillgång till teknik

Sverige har som målsättning att vara ett informationssamhälle som är för alla, med en inriktning på tre aspekter (IT-kommissionen, 2002). Dessa aspekter handlar om tillit - att medborgare ska kunna lita på att det är säkert att använda IT, kompetens - att medborgare ska kunna få möjlighet att få en grundläggande kunskap för att kunna använda tekniken, samt tillgänglighet - att medborgare ska kunna hitta och använda tjänster, information och kunna kommunicera med hjälp av IT. Mer specifika mål för äldrepolitiken handlar bland annat om att äldre ska kunna leva ett aktivt liv, ha inflytande i samhället och över sin vardag (ibid.).

IT-kommissionen (2002) har på uppdrag av Socialstyrelsen utrett, analyserat och sammanställt olika grupper tillgång till IT i hemmet med fokus på äldre. En stor majoritet av personer mellan 65-84 år som saknar tillgång till IT hemma uppger som skäl att de inte ser någon nytta med det eller att de saknar intresse för IT. En av rapportens slutsatser är att det ofta är personer som inte har introducerats till IT som saknar intresse eller inte ser någon nytta med det. I rapporten konstateras att om det anses viktigt att främja användningen av IT behövs det läggas ner arbete för att dessa personer ska få möjlighet att introduceras för tekniken, och det föreslås även att folkbiblioteken ska ansvara för en stor del av en sådan verksamhet. I rapporten hävdas att det inte räcker med att man har en möjlighet att använda IT, varken hemma eller i offentlig miljö, för att få människor som inte använder tekniken idag att övergå till att göra det. För detta, menar man, krävs att IT-alternativet är så pass överlägset tidigare sätt att hitta information på, tillhandahålla tjänster och uträtta ärenden med så att dessa människor bryter sin gamla vana och övergår till den nya tekniken. Däremot, menar man, kvarstår behovet för och intresset av framförallt personliga kontakter, både inom offentlig och kommersiell service (ibid.).

Andra anledningar till att äldre saknar tillgång till IT i hemmet är att de uppger att IT verkar vara för krångligt samt att det är för dyrt (IT-kommissionen, 2002). Slutsatsen som dras av detta handlar dels om att det behövs enklare gränssnitt, utbildning och support. Att IT upplevs vara för dyrt ges i rapporten två möjliga förklaringar till; att ekonomin helt enkelt inte tillåter de utgifter som krävs för att skaffa exempelvis dator och Internet, eller att den egna ekonomin visserligen klarar denna belastning men motiv till att göra investeringen inte finns. Här föreslås bidrag till anskaffning och support som insatser som kan främja användningen av IT bland äldre. För att introducera IT och nå dem som inte har tillgång till datorer och Internet och som inte heller kommer i kontakt med tekniken via främst skolan eller arbetet, så föreslår IT-kommissionen flera aktörer som kan vara med i arbetet för detta (ibid.). Pensionärsförbund når äldre personer och kan vara en första plats för introduktionen till IT, SeniorNet och PRO verkar båda för att främja användningen av IT bland sina medlemmar. Studieförbund når många deltagare i alla åldrar i sina studiecirkel. Folkbibliotek ges en ännu större roll pga. att de är offentliga inrättningar, och de har goda chanser att nå ut med introduktion av IT för alla åldrar. Biblioteken ska kunna ge särskilt stöd och service till personer eller grupper med särskilda behov (ibid.).

IT-kommissionen (2002) är tveksamma till ifall "Äldre och IT" lämpligen bör användas som avgränsning och som ett eget politiskt område, om det är målet att främja spridning och användning av IT hos befolkningen generellt, som åsyftas. Även om två starka impulser för att skaffa IT i hemmet är tillgång till IT på arbetet samt hemmavarande barn, och att äldre generellt hittills har hunnit lämna arbetslivet innan datoriseringen brett ut sig på allvar samt att de inte heller har några

hemmavarande barn kvar, så ger det inte hela bilden. Det finns fortfarande många yrkesarbetande idag som inte har tillgång till IT på arbetet och som inte får impulser från hemmavarande barn. Dessa personer befinner sig i samma situation som de äldre. Det finns även en funktionsfaktor som påverkar tillgång och användning av IT. Med en högre ålder ökar risken för någon typ av funktionsnedsättning. Samtidigt finns det många i befolkningen i alla åldrar som har funktionsnedsättningar. Inom det politikområdet och för de offentliga aktörer som arbetar med detta så ser man inte till ålder utan till just eventuell funktionsnedsättning. Slutsatsen blir därför, menar IT-kommissionen (ibid.), att ålder inte bör ses som en avgörande betydelse, snarare bör behov identifieras för att vidare kunna bedöma vilka insatser som behövs för att främja spridning och användning av IT hos befolkningen.

Det går att påvisa samband mellan boendemönster och tillgång till, användning av och attityder till datorer och Internet bland äldre (Johansson, 2003). Studien är tänkt att komplettera forskning kring äldre och IT med ett regionalt perspektiv på betydelsen för dessa samband, eftersom tidigare studier indikerar att IT-användning hos befolkningen generellt samvarierar med boendemönster. Studien grundas även i regeringens ambition att främja befolkningens IT-användning. Stockholms kommun jämfördes med Falun och fyra andra mindre kommuner i Dalarna genom att slumpmässigt utvalda deltagare i åldern 55-79 år fick svara på en postenkät. Enkäten berörde frågor kring tillgången till datorer och Internet, användningsfrekvensen och tilltro till egen förmåga att använda datorn, utifrån olika variabler hos deltagarna, bland andra kön, ålder, regiontillhörighet, utbildning, yrke, eventuella funktionsnedsättningar samt förmåga att läsa engelska. Resultatet visar att fler män än kvinnor har tillgång till och oftare använder dator och Internet i hemmet, samt har en större tilltro till sin egen förmåga att använda tekniken (ibid.). Det går även att tydligt se att ålder påverkar attityder till datorer och Internet. Ju högre ålder desto lägre är tillgången till dator och även användningsfrekvensen sjunker. Även regionen man bor i har betydelse, äldre storstadsbor i Stockholm använder datorer mer frekvent och har i högre grad använt Internet, än de som bor i glesbygdskommuner. I studien visas även att attityden till datorer och Internet skiljer sig. I Stockholm har de äldre deltagarna en mycket högre tilltro till sin egen förmåga att använda dator än de äldre i de mindre kommunerna där deltagarna även i väsentligt lägre utsträckning planerar att inte skaffa dator och Internet de närmsta åren. Utbildning är betydelsefullt för tillgången till dator hemma, äldre med högre utbildningar har i större utsträckning tillgång till dator hemma. De som fortfarande yrkesarbetar använder i mycket högre utsträckning dator och Internet, än de som har gått i pension (ibid.).

I Johanssons (2003) resultat fanns inte några tydliga samband mellan olika funktionsnedsättningar och tillgång till, användning av och attityder till datorer och Internet, främst pga. att en så pass låg andel deltagare angav att de hade dessa problem. Johansson (ibid.) lyfter istället utbildning, yrkesarbete och engelskkunskaper som de tre variabler som främst gav betydelse. Deltagare från Stockholm och Falun hade högre nivå på alla dessa tre nivåer, vilket även ger tyngd åt den regionala betydelsen. Språkkunskaper i engelska påverkar tillgången till dator och i ännu högre grad användning av Internet, där större kunskaper ger högre tillgång och användning än lägre eller inga engelskkunskaper (ibid.).

Skäl till att äldre inte använder dator är främst att de inte tycker att de har ett behov av det, samt avsaknad av kunskap om datorer (Johansson, 2003) Skäl till att äldre inte använder Internet handlar främst om brist på intresse och motiv, men även att de äldre saknar Internettillgång samt att de inte vet hur man gör. Johansson (ibid.) vill inte dra slutsatsen att äldre inte tror att de kan lära sig, då resultaten inte visar detta i någon nämnvärd omfattning. Ett intresse och att de inte har tyckt att det

har varit värt att skaffa dator och Internet är mer rimligt. Även att det anses vara dyrt att skaffa dator är ett skäl för de äldre som inte har tillgång till dator. Johansson (ibid.) nämner att detta även kan ge en indikation på att möjligheter att använda dator och Internet i offentlig miljö, exempelvis på bibliotek, verkar låg.

Johansson (2003) listar inkomst och bredbandsutbyggnad som ytterliga förklaringar till skillnaderna. Johansson (ibid.) föreslår även att det även kan handla om faktorer som ifall IT-föreningar som SeniorNet (som omnämns i studien) finns i regionen då ett viktigt motiv till användningen av datorer och Internet är social samvaro. Efter pensioneringen får den sociala samvaron större betydelse och är av stor vikt för många äldre som mister den naturliga sociala samvaron som många har via yrket. Finns föreningen i området där man bor, är det troligt att det påverkar både tillgång och attityder till, samt utbredningen av användningen av datorer och Internet hos äldre. SeniorNet hade inte någon lokal klubb i Dalarna vid tidpunkten för studien. Regeringens ambition att främja och öka IT-användningen hos befolkningen, grundas på ett antagande av att det finns ett behov och en vilja hos befolkningen att lära sig och använda IT, menar Johansson (ibid.) som hävdar att hennes studie snarare visar att det inte går att ge detta antagande ett oreserverat stöd. Snarare måste ytterligare empiriska studier utgöra en grund för vidare diskussioner av ambitionen att främja och öka IT-användningen hos befolkningen (ibid.).

3.3 Om äldre och IT/teknik

Hur äldres relation till vardagstekniken kan ha sett ut under livet är något som Hagberg (2008) studerat. Hagbergs (ibid.) studie fokuseras på tretton äldre personer och deras teknikbiografier, vilka kommit till genom intervjuer vid tre tillfällen och med en metod där de blickar tillbaka och stegvis rekonstruerar teknikinnehavet under livet, från uppväxt till nutid och framtid. Dessa äldre tillhör enligt Hagberg (ibid.) den generation som varit med om de största förändringarna av den vardagliga tekniken. Resultatet visar bland annat att det i informanternas berättelser om pensionärstiden och fram till nutid, sker en åldersvändning där den kronologiska åldern fungerar som anledning att inte förändra respektive att förändra teknikrummet. Vardagstekniken blir en del i en diskurs som säger åldrandet kantas av tidpunkter då individen bör sluta med viss teknik, avstå från att ta sig an ny eller ta i bruk stödjande teknik. Delvis är ståndpunkten oberoende den egna förmågan att kunna utnyttja tekniken eller inte. Istället är det åldrandets sociala innebörder som påverkar menar Hagberg (ibid.), som kallar det att man *gör ålder*. Uttalanden som "jag är för gammal" eller "det tillhör åldern" återfinns inom diskursen, menar han.

Det tekniklandskap vi lever i idag förändras, menar Hagberg (2008), och nya tekniska artefakter blir en del av vår vardag samtidigt som gamla försvinner. Ofta betraktas dessa förändringar som oundvikliga. Tekniken uppfattas som en slags kraft man bara måste acceptera och anpassa sig till, vilket på ett sätt är sant då det som enskild individ blir svårare att klara sig utan, menar han. Samtidigt ger detta möjligheter till frihet då man kan välja, avstå från, eller påverka tekniken. Vad allt detta betyder för en individ, beror på en hel del; social tillhörighet, individuella preferenser, ekonomiska resurser, kunskaper, och ålder, menar Hagberg (ibid.).

Hagberg (2008) refererar till Östlund och till Morgan som också för fram synpunkten att det generellt finns lite kunskap om individers och grupper relation till tekniken i vardagen och dess förändringar. Detta gäller alla åldersgrupper, men specifikt för äldre. De menar att åldrandets tekniklandskap är ett till stor del utforskat område, och inom den gerontologiska forskningen har teknikens betydelse i fråga om åldrandets villkor, inte givits särskilt stor uppmärksamhet. Hagberg (ibid.) menar att det är förvånande att forskningen inom detta område är såpass tunn, eftersom teknik har en så stor betydelse i det dagliga livet och eftersom behov av teknik i vissa fall ökar i takt med åldrandet. Han resonerar vidare om den moderna tekniken som att den lovar mycket, och kanske kan det normala livet förlängas och handlingsutrymmet, handlingskraften och självständigheten förstärkas för gamla människor. Kanske kommer ny teknik förbättra vård och omsorg av. Samtidigt oroar och skrämmer tekniken och tankar kopplat till detta kan handla om i vilken utsträckning tekniken kommer att ersätta direkta fysiska möten. Ger teknikskiftena upphov till svårigheter för äldre att hantera vardagssysslor och rutiner? Diskriminerar tekniken de äldre, då den är skapad av yngre för en ung och medelålders målgrupp, är frågor som Hagberg (ibid.) ställer.

Under tre år observerades en grupp av medlemmar i SeniorNet av Männikkö-Barbutius (2002) med syftet att undersöka hur äldre tillägnar sig datorer. Resultatet visar bland annat att äldres tillägnande av datorer är starkt kopplat till identitet och socialisering. Det berör även flera och större delar av livet än själva tiden framför datorn. Det handlar, menar hon, om ett tomrum som kan uppstå efter pensionen, och att med ett schema fullt av aktiviteter fortsätta sitt liv som en markering att man fortfarande är aktiv och socialt välanpassad, men man gör det även för att stärka sin egen identitet och status - både inför sig själv och sin omgivning. Att då tillägna sig datorn blir enligt Männikkö-Barbutius (ibid.) ytterligare en markering av jaget som positivt till utveckling i samhället och att man hänger med i den. Dessutom så kan datorn och framförallt Internet i sig vara en väg tillbaka till en plats i samhället som många äldre känner att de förlorar i och med pensionen. På Internet finns många sätt att delta, ta plats och göra sig hörd, exempelvis genom sociala forum, hemsidor och nätverk. Definitionen av sig själv som aktiv medborgare kommer till uttryck med hjälp av datorn. Att tillägna sig tekniken innebär även att ta tillbaka en identitet som aktiv, frisk och drivande och ställer sig bortom en bild av äldre och åldrande som kan uppfattas som negativ, vilket kan vara kopplat till exempelvis sjukdom och svaghet, menar Männikkö-Barbutius (ibid.).

Tekniken i äldre människors liv har studerats av Östlund (1995), som har tagit del av äldres berättelser genom främst intervjuer och observationer utförda i boendemiljön. Östlunds (ibid.) fokus var på de äldres vardagsliv och användning av teknik och ett intressant resultat gäller den betydelse som ges teve, och hur denna teknik upplevdes som viktig att förnya och förbättra. Här återfinns även argument för att inte köpa teve, som upplevelsen av att vara för gammal för sådana moderna saker. Östlunds (ibid.) resultat visar även att tevetittande, främst på nyhetsprogram, motiveras med att hänga med. En slutsats dras om att detta kan ses som en erfarenhet av att fortsätta vara en del av samhället som alla andra. Resultatet visar även på åsikter som att det är svårare att lära sig nya saker som gammal. Då handlar det inte om att inte kunna eller inte förstå, utan snarare försvåras detta av minskat intresse och motivation. Förmåga och motivation måste skiljas åt, menar Östlund (ibid.).

I en kartläggning av vilka motiv och hinder som kan finnas för att lära sig Internet, skickades online-enkäter ut till medlemmar i SeniorNet (Svensson & Selg, 2007). Även fokussamtal hölls i grupper bestående av SeniorNetmedlemmar. Experter på seniorers IT-användning, företrädare för två riksorganisationer för pensionärer samt företrädare för IBM var också delaktiga. En genomgång av senare års forskning på området äldres teknikanvändning, särskilt IT, genomfördes också.

Resultat från enkätundersökningen visar bland annat på att yrkeslivet haft betydelse då man börjat använda Internet, detta bland personer i åldrarna upp till 75 år och särskilt för dem som använt Internet flertal år. För de mer nyblivna användarna däremot är den egna nyfikenheten, omgivningen och informationskampanjer en viktig del, vilket även stämmer överens till viss del med de i gruppen som är 76 år och äldre. De med mest erfarenhet är självlärda, samtidigt som de tillhör dem som fått lära sig på arbetet. De som är mer nyblivna användare framhåller kurser liksom hjälp av närstående som källor till kunskap. Motiv för att börja använda Internet nämns vara av praktisk-ekonomisk karaktär som att söka information och utträta ärenden som att betala räkningar. Även drivkrafter av mer psykologisk karaktär nämns, som att berika vardagen och bejaka sina intressen, exempelvis boka resor eller släktforskning. Även känslan av tillfredsställelse då man känner sig delaktig och hänger med är ett exempel på motiv. Sociala drivkrafter som att hålla kontakt med barn och barnbarn nämns däremot inte som en särskilt betydande drivkraft. De hinder som upplevs för att komma igång är även de psykologiska, främst handlar det om att man tvivlar på sin förmåga att behärska tekniken, men även en känsla av olust inför IT-samhället, det senare mer slående hos yngre seniorer. Ekonomin nämns som viktig, där en skillnad ligger i att seniorer över 65 år, pensionsåldern, ger kostnadsaspekten större betydelse än dem under 65 år. Funktionsnedsättningar spelar viss roll, främst bland de äldre respondenterna. Att ingen annan bland bekanta använder Internet spelar mindre roll. Enkätresultatet visar att de åtgärder som uppfattas som mest väsentliga i frågan om att stärka motiv och röja hinder, rör stöd vid inköp och installation, någon att rådfråga löpande samt möjlighet att gå kurser med andra seniorer. Svensson och Selg (2007) fastslår att det först och främst handlar om att övertyga de äldre som tvivlar på sin förmåga att tillgodogöra sig modern teknik. För att göra detta krävs information på andra sätt än traditionsenliga kampanjer i media. För att övervinna de hinder som pensionären ser i sin ålder och som kan tas i uttryck som ”Jag är för gammal för att lära om”, ”Jag förstår inte den moderna tekniken”, kräver nya informationsgrepp av mer uppsökande och direkt karaktär. Det handlar inte om att uppvisa fördelar, utan framhålla att de själva kan, och att detta snarare sprids från person till person (ibid.).

3.4 Äldre som skapad social kategori

Nilsson (2008) har undersökt äldre både som språklig och social kategori, samt hur åldrande som process konstrueras. Detta har han gjort genom att titta på tre empiriska material bestående av tidningsartiklar från dagstidningar, texter från ett pensionärsparti samt en offentlig utredning om framtidens äldrepolitik. Syftet var att studera och kritiskt granska olika sätt som kategorin äldre förstås och representeras. De olika materialen skiljer sig åt i analysen, men analysen visar också på hur samma argument och föreställning finns återfinns i alla tre: Vilket sätt som äldre som kategori konstrueras, hänger ihop med olika föreställningar både om äldre och deras status i samhället, men också med en tanke om samhället och nationen som en gemenskap. Nilsson (ibid.) har valt ut artiklar från media, med motiveringen att betydelsen som medierade offentligheter har för bildandet och upprätthållandet av sociala och kollektiva identiteter har ökat. Betydelsen av deras roll som platser där diskussion om hur samhället bör vara och organiseras, har också ökat menar Nilsson. I resultatet framgår det att äldre är en kategori som man talar om, men inte till, och sällan är äldre en position som det talas utifrån. På detta vis konstrueras kategorin äldre som något den nationella gemenskapen har ansvar för och sörjer för omsorgen (ibid.).

3.5 Sammanfattning

Tidigare forskning inom området visar dels att detta är samhällsrelevanta frågor, och frågor som rör demokrati. Det som specifikt berör äldre, är dels problemfokuserat och inriktad mot orättvisor; äldre hamnar utanför. Ett annat fokus är inriktat på att lyfta motivationsfaktorer hos äldre.

Ytterligare fokus kan sägas ligga åt ett mer ifrågasättande perspektiv, ifrågasättande av äldre som grupp. Mossberger et al. (2003) menar att den sanna historien om digitala klyftor går att finna genom att söka förståelse för erfarenheter, attityder och behov hos just de individer som hamnat i den digitala klyftan. De menar att forskningen i allt mindre utsträckning fokuserat på problemen med digitala klyftor och dess komplexa karaktär, som handlar om hur tekniken erbjuds, förmågan att lära sig använda den, förmågan att hitta och använda informationen på nätet, eller en eventuell bristande medvetenhet om den möjliga användningen av informationsteknik och fördelarna med detta. Istället har forskning ägnat sig åt att räkna hur många personer som har tillgång till tekniken i hemmet (ibid.).

4. Syfte och frågeställningar

I detta kapitel följer en presentation av syfte, frågeställningar, avgränsningar samt den definition av äldre som kommer användas i uppsatsen.

4.1 Syfte

Allt mer information och allt fler tjänster förläggs till Internet och ny teknik. Äldre medborgare ses som en riskgrupp för att hamna utanför vårt allt mer digitaliserade samhälle, främst på grund av bristande tillgång till eller kunskap om datorer och Internet. Samtidigt startas datorkurser för att lära äldre nybörjare, och många är nyfikna på att lära sig mer och ser fördelar och möjligheter med ny teknik.

Hur upplevs allt detta av äldre själva?

Studiens syfte är att belysa äldres upplevelser och erfarenheter av datorer och IT och sin delaktighet i IT-samhället idag.

4.2 Frågeställningar

- Vad upplevs vara av betydelse för att ta sig an och använda datorer och teknik?
- Vad upplevs som förenklande respektive försvårande i lärandet av datorer och teknik?
- Hur talar man om sig själv i relation till datorer och IT?
- Hur förhåller man sig till ålder i relation till datorer och IT?

4.3 Avgränsningar

Studien är avgränsad till att ta del av erfarenheter i förhållande till datorer och IT hos kategorin äldre. Det kan tänkas att andra sociala kategorier har betydelse för och samverkar med ålder/äldre, exempelvis kön, etnicitet, funktionalitet och socioekonomisk status, vilket visades i tidigare forskning. Det finns ett behov av att undersöka vilken betydelse dessa kategorier har i förhållande till vårt ämne för att få en större förståelse, men av avgränsningsskäl är det enbart kategorin ålder som studien fokuserar på.

4.4 Definition av äldre

När det i uppsatsen i fortsättningsvis står äldre, åsyftas personer som är 65 år och äldre, till stor del på grund av att 65 år är den generella åldern för pensionering i Sverige idag. Detta är en definition som lutar sig mot en kronologisk bestämning, alltså antal hittills levda år.

5. Metod

I detta kapitel presenteras studiens upplägg, metodval och genomförande.

5.1 Plats för studien

För att försöka besvara studiens frågeställningar och uppfylla syftet så sökte vi och kom i kontakt med en lokal klubb i föreningen SeniorNet Sweden, som arbetar för att främja datoranvändningen bland äldre och som även erbjuder datorkurser för sina medlemmar. Vi hade tidigare läst om föreningens verksamhet i en tidningsartikel, vilket fångade vårt intresse. Denna kontakt gav oss den plats där studien ägde rum, i en av föreningens lokala klubbar, och de människor som var en del av kursen, som sammantaget blev vårt forskningsfält. Under höstterminen 2009 startade klubben en datorkurs på nybörjarnivå. Vi fick tillåtelse att vara med på kursen och genomföra vår studie i anslutning till den. Sammantaget, från det första kontakttillfället till det avslutande, har studien engagerat sig i fältet på olika sätt, under en period på ett par månader.

5.1.1 Om SeniorNet

SeniorNet Sweden, i uppsatsen benämnt SeniorNet, är en IT-förening för äldre. Enligt egen uppgift är föreningen även Sveriges största och äldsta IT-förening (SeniorNets webbplats, 091209).

Föreningen är till för seniorer som vill lära sig använda datorer och Internet. Föreningen syftar till att främja IT-användningen bland seniorer för att möjliggöra att de ska kunna ta del av tjänster och aktiviteter som möjliggörs och erbjuds genom IT idag. SeniorNet syftar även till att verka för att teknik, utbildning och information inom IT ska vara anpassad efter seniorers behov. Föreningen vänder sig i första hand till målgruppen ”seniorer 55+”. Det finns ett 40-tal lokala klubbar runt om i landet och drygt 8000 medlemmar, de flesta i Stockholm. SeniorNet fick 2003 ta emot Nationalencyklopedins Kunskapspris i kategorin folkrörelser/organisationer med motiveringen att föreningens framgångsrika verksamhet har fått tusentals äldre människor att bli förtrodda med datorer och Internet (ibid.).

SeniorNet har ett motto som lyder *äldre lär äldre*. Via e-postkontakt beskriver en representant för SeniorNet, hur föreningen ser på sitt motto ”äldre lär äldre”. Mottot betyder att föreningen strävar efter att de som håller i datakurserna själva ska vara äldre, eller seniorer som föreningen uttrycker det. Dessa ska behärska tekniken och kunna förmedla den till de kursdeltagande seniorerna.

Föreningen menar att det är viktigt att läraren är äldre då egenskaper som stort tålamod, att vara en god pedagog, samt att tala långsamt, tydligt och högt behövs. De framhåller att den yngre generationen är mindre lämpade som lärare eftersom de har växt upp med datorer och har kunnat ta till sig tekniken på ett annat sätt än äldre. Många äldre har motoriska svårigheter och behöver mer tid för att kunna lära sig, det är viktigt att de får lära sig i sin egen takt. Det ska vara enkelt och deltagarna vill dessutom ofta bara lära sig just det dem behöver. Det kan även handla om stolthet och att äldre därför inte gärna vill visa sin okunskap inför en yngre person. De vill kunna ställa frågor utan att behöva känna sig fåniga. För att kunna göra det är förtroendet för läraren väldigt viktigt, menar föreningen. Mottot innebär även att det förutom lärare finns assisterande äldre som ser till att alla hänger med under kursen trots att dem ibland ligger på olika kunskapsnivåer.⁴

SeniorNet har i studiens fall varit en del av vårt fält. Studien har inte haft en ambition att genomföra en utvärdering av datorkursen i sig, vilket även har tydliggjorts ett flertal gånger för både ansvariga och informanter. Däremot har inslag från kursen, i form av exempelvis upplägg och undervisning, tagits upp i resultat och diskussion när det har varit intressant och av vikt för studiens syfte och frågeställningar.

5.2 Etnografien som inspiration

Etnografiska metoder är en benämning på deltagande observation och intervju (Aspers, 2007) De båda metoderna är mellanmänniska på så sätt att forskaren står i direkt interaktion med dem som studeras. Den forskare som fullt ut vill förstå en värld med tillhörande handlingar och meningsstruktur, delad av aktörerna i fråga, måste ta sig ut för att tala med dem och observera vad de gör. Att förklara ett beteende kräver mer än att bara fastställa vad någon tycker, känner eller gör. Aspers (2007) menar att kombinationen av intervjuer och deltagande observation är ett fruktbart sätt att nå kunskap, och har man därför möjlighet och tillgång till människor att både observera och intervjua så är det lyckosamt. Bryman (2002) menar att forskaren som utför en etnografisk studie utvecklar en förståelse för gruppens kultur och beteendet inom denna kultur. Det är denna förståelse som har prioriterats i denna studie som är inspirerad av den etnografiska metoden, vilket exempelvis ger fördelen av en delaktighet i fältet som studeras. Tillsammans med dem deltagande observationerna har även intervjuer genomförts, vilket har givit studien två typer av empiriska material.

En forskare måste vara öppen för att empiriska material av olika slag kan tänkas komma i hennes väg och som hon kan lägga till den totala empirin, menar Aspers (2007). I studien har även skriftliga källor och annan information om fältet samlats in. Denna möjlighet gavs tack vare delaktigheten, och information i form av kursmaterial, mötesprotokoll och informationslappar kom till vårt förfogande. Att stå med på kursdeltagarnas e-postlista gav information om aktualiteter osv. Att ha haft tillgång till omfattande material menar vi har ökat förståelsen, även om den direkta avsikten inte var att analysera något av materialet specifikt.

⁴ Personlig kommunikation 091201.

Enligt Aspers (2007) är steget efter att ha identifierat en grupp eller organisation att studera, att i kontakten med dem tydligt redogöra för sitt syfte och ge utrymme för frågor. Det kan vara en bra idé att i förväg skicka en informationstext om vem man är, vad studien går ut på och vad man vill göra, samt vilken roll de som kommer studeras har. En svår uppgift är att hitta en lämplig inträdespunkt till fältet, vilken kan utgöras av personer, platser eller situationer som ger forskaren en startpunkt i sin studie av fältet. Aspers (ibid.) nämner betydelsen av att knyta till sig det han kallar för nyckelinformanter, det vill säga personer som möjliggör för vidare kontakt med aktörer som kan vara av intresse, men som även själva kan vara källor till kunskap. Forskaren bygger upp en speciell relation till dessa nyckelinformanter, som är av mer långsiktig karaktär och som innebär att forskaren kan ta stöd av dem under studiens gång. De underlättar för forskarens arbete och en hel del tid bör läggas ner för att skapa sådana kontakter. Att få acceptans i fältet är enligt Aspers (ibid.) avgörande för att forskning ska kunna bedrivas, och forskning på slutna grupper som exempelvis organisationer, innefattar en ömsesidig överenskommelse om forskarens närvaro, vilken fattas mellan forskare och fält. Även fältet ska kunna se en mening i att släppa in en forskare. Att träda in i ett fält liknar en process där forskaren får stegvis ökat förtroende från fältet. Genom att delta och gradvis bygga upp ett förtroende hos aktörerna, ges hon en plats i fältet.

En kontakt hade etablerats med en av de ansvariga för kursen redan innan den startades, och den personen tillsammans med en annan blev sedan även studiens nyckelinformanter. Innan kursen startades för deltagarna, sköttes kontakten via e-post samt senare genom ett möte med dessa personer. Vi var då noga med att förklara vilka vi var och vårt intresse för just deras verksamhet. I detta skede var det inte helt bestämt hur vårt deltagande i kursen rent praktiskt skulle se ut, men vi förklarade vår tanke med studien och varför vi ville vara en del av kursen, nämligen för att få ta del av en praktisk verksamhet som var relaterad till vårt intresseområde. Samtidigt förklarades ett önskemål om att gärna hitta några kursdeltagare att eventuellt intervjua. I samband med detta förklarades även att vår tanke med att vara någon form av resurs för kursen, eftersom vi ansåg att det var av vikt att de kände att det blev ett gemensamt utbyte för båda parter och att även de skulle få ut något av vårt deltagande.

Vår studie innefattade ett flertal människor, såväl föreningen, ansvariga lärare och kursdeltagare. Vi var noga med att vara tydliga och informera om oss själva och om studien. Bryman (2002) menar att man behöver få tillåtelse från någon högre upp i organisationen, för att få tillträde till slutna miljöer. För att beakta detta skickade vi även en informationstext till våra nyckelinformanter med de viktigaste hållpunkterna för studien och genomförandet. Våra nyckelinformanter informerade om oss på det första konstituerande medlemsmötet, då klubben officiellt bildades. I protokollet för detta möte finns alltså information om oss och vårt deltagande i kursen.

5.2.1 Forskarens roll och reflexivitet

Reflexivitet är ett begrepp som hör till den metoddebatt som handlar om forskarens självmedvetenhet då hon möter sitt forskningsobjekt (Ehn & Klein, 1994). Den här studiens utformning har krävt ett reflexivt förhållningssätt, därför har också reflexiviteten fått utrymme i uppsatsen. Att ha varit delaktiga i fältet som studerats, mer än att endast genomföra intervjuer; alltså genom att ha interagerat med, lyssnat på och pratat med studieobjekten samt genom rollen som stödlärare, har givit mycket värdefull kunskap, insikt och fördjupad förståelse för fältet och

personerna där. Samtidigt medför en sådan delaktighet självklart en påverkan på studieobjekten. Denna påverkan är även ömsesidig då de även har haft en inverkan på oss i form av nya uppdrag, tankar och kunskaper som har varit värdefulla i forskningsprocessen.

Aspers (2007) skriver att forskaren genom att aktivt ta del i fältet också påverkar vad som sker där, vilket i sin tur påverkar hennes fynd. Forskaren i sin tur är även iakttagen av dem hon studerar, studiet är ömsesidigt, menar Ehn och Klein (1994). Därmed är också den färdiga produkten ett resultat av något gemensamt. Ehn och Klein (ibid.) menar att etnologen inte är en åskådare av det hon studerar, utan en del i det. Med en sådan förståelse blir uppdelningen och åtskillnaden av subjekt och objekt ifrågasatt, och även tanken om att det går att göra neutrala beskrivningar av verkligheten utmanas. Varje beskrivning av verkligheten innefattar även en påverkan av den (ibid.).

De metodval som gjorts i denna studie, och kombinationerna av dem, är inte helt okomplicerade. Dock har det varit medvetna val eftersom de fördelar som följer med att bekanta sig med kursdeltagarna vid kurstillfällena, ta del av vad som sägs och sker, samt att visa dem att de är viktiga och även att deras upplevelser är det, innebär en större helhetsförståelse. Under studiens genomförande, främst i inledningsfasen, upplevde vi att vi fick förtroende från kursdeltagarna, vilket lade grunden för den andra delen, att finna personer att intervjua. Precis som Ehn och Klein (1994) menar, så behöver inte den etnografiske forskarens påverkan på sitt "studieobjekt" vara något negativt; ett hot mot att finna kunskap. Tvärtom kan medvetenheten om sin närvaro som forskare och dess betydelse bidra till en djupare förståelse för kunskap och hur den skapas (ibid.). Detta är en viktig anledning till att vi valde det upplägg som vi gjorde, med tillhörande metoder.

Ehn och Klein (1994) menar att situationen att vara deltagare och samtidigt observera leder in forskaren mot ett reflexivt tänkande, där hon i egenskap av både aktör och åskådare hela tiden tvingas fråga sig själv vilket intryck hon gör på dem hon observerar och hennes relation till dem. Forskaren är även iakttagen av informanten, studiet är ömsesidigt. Forskaren hamnar i en situation där hon vidare kommer att ifrågasätta sig själv och sin egen kultur, hon blir mer reflexiv (ibid.).

I studien har vi varit medvetna om vår egen förförståelse, exempelvis att vi tycker att ämnet är viktigt, spännande och intressant. Då vi har gjort observationsanteckningarna är detta filtrerat genom oss själva och observationsanteckningarna innehåller även våra egna, ibland kritiska, reflektioner kring vårt deltagande och vår eventuella påverkan på fältet. Vår syn, åsikt, förståelse och engagemang samt roll som forskare går inte att bortse från varken i intervjusituation eller under analysen. Vi är medvetna om vår position och kommer här kortfattat beskriva våra positioner till fältet vi valt att studera. Vi är två unga studenter som går en IT-utbildning, och det är vi som pratar om äldres upplevelser av datorer. Vi är medvetna om den skillnaden som finns mellan oss och våra "studieobjekt", i faktiskt ålder, men också i exempelvis frågan om att yngre ofta anses kunna mer än äldre om IT och datorer. Under intervjun har vi sett några exempel på att informanterna tror att vi kan mycket, och "det där är väl inga problem för er!". En del av de saker vi har frågat om handlar om hur de tänker om att lärare är bättre om de är äldre. Vi har varit medvetna om att våra informanter även tolkar och läser in oss, vilka vi är och hur vi uppfattar deras svar på frågorna. På vilket sätt kan det då påverka att vi är yngre, och våra informanter äldre? Det kan vi aldrig veta, men det vi vet är att vi har inverkan på varandra - från båda håll. Dock är det oundvikligt att det är på detta sätt. Forskarens subjektivitet och vår egen påverkan på fältet har varit en ständigt återkommande diskussion och något vi har reflekterat över under studiens hela fortlöpande process.

Ehn och Klein (1994) skriver att reflexiviteten ifrågasätter även själva självbekännelsen, någon botten finns inte; självmedvetenhet har ingen slutpunkt utan kan istället ses som en ständig pågående tankeprocess.

5.3 Urval

Genom att kontakten med föreningen och den specifika lokala klubben inom den upprättades, så uppenbarade sig en möjlighet att vara med när en datorkurs började. Vi var med och presenterade oss själva och syftet med vårt deltagande på kursens första tillfälle, och informerade om att vi båda skulle vara med som resurser under kursen samt genomföra studien.

Urvalet för studiens datainsamling består av två delar. Under ett antal kurstillfällen genomfördes observationer. Även kvalitativa intervjuer genomfördes. För att finna blivande informanter att intervjua bland kursdeltagarna så gjorde vi ett par veckor in i kursen en förfrågan under ett kurstillfälle. Vi hade då varit med på kursen ett flertal gånger under terminen som stödpersoner i undervisningen samtidigt som vi observerade, vilket innebar att vi för kursdeltagarna inte var två helt okända personer som syntes något enstaka tillfälle. Detta var också en av anledningarna till att vi lade upp studien på det sätt som vi gjorde. Vi presenterade oss då återigen och informerade om vår studie och om att vi under detta kurstillfälle skulle dela ut intresseanmälningar. Vi valde att dela ut en informationslapp (se bilaga 9.1) med vår förfrågan om intresse att vara med i studien och bli intervjuad. På den stod information om oss, studien och om informanternas anonymitet samt själva förfrågan där vi önskade att deltagarna skulle svara om de var intresserade av att bli intervjuade, eller om de inte var det. Vi påpekade att deras individuella erfarenheter var mycket värdefulla för oss. Kursdeltagarna uppmanades muntligt att lämna in lappen, även om de kryssat i att de inte ville bli intervjuade. Detta för att undvika att röja identiteten för de som svarade ja. Lappen lämnades till samtliga kursdeltagare som var närvarande vid detta kurstillfälle. En deltagare som inte fick en lapp på grund av att de tog slut, fick samma information och förfrågan via e-post istället.

Responsen på vår förfrågan var positiv. Av tretton förfrågningar lämnades åtta stycken tillbaka och fem stycken saknades. Av dessa var det sex stycken som svarade ja och två stycken som svarade nej. Vi bestämde oss för att kontakta alla som tackat ja. Vi ringde upp dessa och informerade om studien igen och frågade om de fortfarande var intresserade. Det resulterade i sex stycken informanter. Datum för intervjuer bokades och alla informanter fick ett informationsbrev hemskickat (se bilaga 9.2) där vi återigen presenterade oss och studien inför kommande intervju.

Det bör i sammanhanget poängteras att datorkursens konstellation har varit ganska rörlig och har ändrats ett flertal gånger sedan starttillfället. Det har inneburit att nya deltagare har tillkommit, medan andra har försvunnit. En av informanterna som intervjuades har förutom att vara deltagare även varit inblandad i kursverksamheten på andra sätt. Denna informant har även annan tidigare erfarenhet av och kunskap om datorer, samt har engagerat sig på olika sätt för att äldre ska lära sig om datorer och IT. En annan av våra informanter tillhörde egentligen fortsättningsgruppen som skapades kort efter kursstart då det bedömdes att en del redan hade en del kunskap och det därför

var bättre att dela upp gruppen. Dock gjordes bedömningen att de här två personerna ändå var väldigt intressanta för studien.

Utöver dessa intervjuer har vi också varit deltagare och observerat under själva kurstillfällena. Anteckningar har förts över det som skett i klassrummet, gällande både kursdeltagarna och egna upplevelser av olika situationer. Dessa anteckningar benämns fortsättningsvis i uppsatsen som observationsanteckningar, och dessa är en del av studiens empiriska material tillsammans med intervjuerna.

5.4 Intervjuer och tillvägagångssätt

Totalt har sex stycken semistrukturerade intervjuer genomförts. Bryman (2002) beskriver den semistrukturerade intervjun som flexibel i det avseende att forskaren i intervjusituationen tar hänsyn till hur intervjupersonen uppfattar frågor och olika skeenden, vad som av denne upplevs vara av vikt vid exempelvis en förklaring av en händelse eller ett beteende. Den som blir intervjuad har stor möjlighet att svara fritt, och frågorna som ställs behöver heller inte följa ordningen i intervjuguiden. Det finns även möjlighet till följdfrågor, som anknyter till något intervjupersonen sagt. Den semistrukturerade intervjuformen ledde till mer samtalsliknande intervjuer, vilket i sin tur öppnade för möjligheter att få värdefull data från informanterna som vi inte hade tänkt oss eller kunnat planera.

5.4.1 Intervjuguide

Inför intervjuerna utformades en intervjuguide med frågor som berörde olika teman (se bilaga 9.3), som exempelvis informantens kunskaper kring datorer och IT, upplevelser från datorkursen och deras yrkesliv. Intervjuguiderna fungerade som en utgångspunkt och som ett stöd under intervjuerna som hade en samtalsliknande karaktär. Intervjuguiden diskuterades kortfattat efter varje intervju och reviderades delvis, dock endast i fråga om små justeringar av uttryck eller ordval.

5.4.2 Intervjusituationen

För att få informanterna att känna sig så trygga som möjligt fick de själva välja plats för intervjun. Det resulterade i att fyra av dem intervjuades i hemmet, en på Pedagogiska institutionen, samt en intervjuades i en föreningslokal. Vi var båda närvarande vid samtliga intervjutillfällen, och hjälptes åt att ställa frågor. Innan vi började intervjuerna berättade vi kortfattat om vår bakgrund, vårt intresse för just detta ämne, samt tanken med studien. Här gavs utrymme för informanterna att fråga

mer om oss, studien och deras deltagande, vilka flera också gjorde. Intervjuerna spelades in med hjälp av en mp3-spelare.

I vissa intervjuer täckte informanternas berättande in flera frågor från intervjuguiden, vilket innebar att vi inte behövde fråga dem igen. Intervjuerna följde informanternas berättelser, vilket innebar att följdfrågor var något som förekom i stor utsträckning där det passade i respektive intervju. Därmed har vissa intervjuer haft följdfrågor som andra inte har haft, vilket har berott på hur intervjuerna har förlöpt. Några av de som intervjuades i hemmet bjöd på fika under intervjun. Vid ett intervjutillfälle var informantens man närvarande en stund. Vid ett intervjutillfälle frågade informanten om vi kunde stanna kvar en stund efteråt och hjälpa till med ett problem som uppstått med datorn, detta valde vi att göra.

5.5 Observation

Observationer används enligt Aspers (2007) för att studera vad som sker och vad som sägs, och då forskaren verkligen är med när det händer ges tillfälle att inhämta en hel del betydelsefullt empirisk material. Ett lämpligt arbetssätt för en etnografisk forskare är att komplettera det som framkommer i intervjuer, med förståelsen hon fått genom observation eller deltagande observation.

Deltagande observation innebär att forskaren deltar i de aktiviteter som aktörerna utför. Att som forskare arbeta öppet, innebär att man berättar för dem man interagerar med att man är forskare. Genom att själv ha observerat det informanterna pratar om, uppstår en större förståelse då meningen inte endast finns i ord, utan även i ordens praktik (ibid.). Vilken roll forskaren väljer att gå in i är enligt Bryman (2002) högst betydande då detta får konsekvenser för relationerna på fältet och i de olika situationerna som uppstår.

Vår studie har bedrivits som deltagande observatörer. Vi har varit deltagare och stödlärare vid ett flertal kurstillfällen, men har observationsanteckningar från fyra kurstillfällen. Observationerna, som alltså har haft tyngd mot deltagande, har gått till så att vi gått runt och hjälpt till där behövs funnits, och ibland har vi suttit längre stunder vid en eller flera deltagare som velat fråga något eller bett oss att visa någonting.

Rosengren och Arvidson (2002) menar att det vid sidan av själva observationsaktiviteten är viktigt att skriva ner och bearbeta upplevelserna och informationen man fått under observationstillfällena. Det rekommenderas att göra detta genom att regelbundet gå ifrån och systematiskt skriva ner händelserna. Annars finns risken att i stunden bara fokusera på det som sker och helt förlita sig på sitt minne när man senare ska anteckna (ibid.).

Under observationerna har anteckningar kunnat föras i den mån det varit möjligt. Dock försvårades detta allteftersom vi blev mer kända bland kursdeltagarna och de frågade om hjälp i större utsträckning. I efterhand, vissa gånger samma kväll eller någon dag efteråt, har anteckningarna renskrivits och fyllts på ur minnet, som resulterat i egna observationsanteckningar som vi sedan har delgivit varandra och gemensamt reflekterat över. Observationerna var inte strikt strukturerade och utfördes heller inte enligt någon särskild form, utan främst hade vi en roll som stödlärare. Vi

undervisade heller inte själva eller var ledande personer på något annat sätt, under något av dessa kurstillfällen. Under observationerna har inga särskilda deltagare fått speciell uppmärksamhet eller iakttagits. Observationsanteckningarna och de utdrag som presenteras i uppsatsen är inte särskilt kopplade till de personer vi intervjuade.

5.6 Kvalitetskriterier

I en kvalitativ studie finns en rad kriterier att ta i beaktning då det gäller bedömning av studiens kvalitet. Hermeneutiken lyfter fram förförståelsen som en ofrånkomlig del i tolkningsarbetet, och därmed blir en redogörelse av förförståelsen ett kvalitetskrav, (Larsson I Starrin & Svensson, 1994). Detta benämns som perspektivmedvetenhet, och handlar om att forskarens perspektiv synliggörs och därmed möjliggör för andra att kritiskt granska de tolkningar som har gjorts. Det som redovisas är det som är relevant, exempelvis forskningsläget med tidigare tolkningar som har gjorts inom området. Även personliga erfarenheter som har varit betydelsefulla och bidragit till förförståelsen kan läggas fram. Inom etnografisk forskning talar man om reflexivitet och att ha ett reflexivt förhållningssätt till sina resultat samt en förståelse av att dessa är färgade av forskaren och forskningsprocessen (ibid.).

Intern logik är ett kriterium som handlar om att problemet i fråga ska styra val av metod (Larsson I Starrin & Svensson, 1994). Det bör råda en harmoni mellan forskningsfrågan, antaganden om forskning och det studerade fenomenets natur, datainsamlingen samt analystekniken. Intern logik kan sägas handla om synen på det vetenskapliga arbetet som en helhet där olika delar ger en väl sammansatt konstruktion. Etiskt värde handlar om en avvägning mellan forskningsintresse och individskydd, där en rimlig avvägning anses vara ett tecken på god kvalitet. Inom etnografien blir detta kriterium tydligt eftersom man ofta kommer människor väldigt nära. För att skydda dem kan platser och namn anonymiseras, samtidigt som man därmed riskerar att göra alltför diffusa framställningar av sina belägg. I fråga om validering av analyser i den etnografiska traditionen finns en teknik som kallas triangulering. Om olika källor samstämmer är det ett tecken på validitet. Ett sätt är att samla olika typer av data, exempelvis intervjudata och observationsdata, som sedan används för att förstå ett fenomen (ibid.).

Denna studie har förhållit sig till de kvalitetskriterier som nämnts ovan, genom att ha präglats av ett reflexivt förhållningssätt. En redogörelse för detta samt för vår förförståelse, återfinns i avsnittet 5.2.1. Studien har även strävat efter och genomfört intervjuer och observationer med äldre personer gällande deras upplevelser av möten med teknik, datorer och deras upplevelser av delaktighet i IT-samhället. Val av plats för studiens genomförande, deltagandet och de deltagande observationerna; samt i förlängningen den i gruppen etablerade kontakt som sedan gav oss våra informanter, menar vi tog oss så nära som möjligt in på vårt intresseområde för att uppnå vårt syfte. Det var i denna miljö, och hos dessa personer, som vi kunde finna svar på våra frågor. De etablerade forskningsetiska principer som används inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning har beaktats. Studiens metodval för datainsamling har gett upphov två typer av data, vilket kan medföra de fördelar som triangulering ger.

5.7 Etiska överväganden

Vi har beaktat Vetenskapsrådets Forskningsetiska principer som finns inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning (HSFR, 2002). Detta gäller främst studiens informanter som tackade ja till att ställa upp på att intervjuas. Då det gäller observationerna så har denna del av studien nämnts i samband med att vi presenterat oss och studien inför kursdeltagarna och då upplyst om att vi kommer att vara närvarande under kursen och se vad som händer på kurstillfällena.

Forskning handlar om att tillföra kunskap till samhället så att både samhälle och individer kan utvecklas (HSFR, 2002). Det så kallade forskningskravet, kravet på att forskning bedrivs med hög kvalitet och kommer till nytta för samhället, ställs i relation till individskyddskravet som värnar om individens rätt att inte förödmjukas, komma till skada eller få sin integritet kränkt. För forskaren handlar det om att hela tiden ställa dessa krav emot varandra, väga och värdera, samt vara medveten om dem i förhållande till egen forskning. Det övergripande individskyddskravet rymmer konkreta huvudkrav. Ett av dessa, informationskravet, innebär att forskaren ska informera de berörda om forskningen syfte. Deltagarna ska även informeras om vilken roll deras deltagande har för studien samt villkoren för detta. De ska informeras om att deltagandet bygger på frivillighet och att de när som helst kan välja att avbryta sin medverkan (ibid.). I vår studie har vi beaktat detta genom att vid ett flertal tillfällen under hela kursens gång informerat samtliga kursdeltagare om vilka vi är och syftet med vår närvaro, samt vad en senare eventuell intervju skulle innebära och betyda för oss och vår studie, och för dem själva. Det brevutskick som senare gick ut till samtliga informanter innehöll ett informationsbrev (se bilaga 9.2) som närmare förklarade syftet med och upplägget av studien, samt förtydligade deras berättelsers betydelse, samt deras rättigheter som informanter. Brevet klargjorde att deltagandet är helt frivilligt, att de har sin fullaste rätt att när de vill avbryta medverkan samt att de är anonyma i studien och uppsatsen, och att deras berättelse och personuppgifter behandlas konfidentiellt. Brevet tog även upp att resultatet kommer att kunna användas i forsknings- och studiesyfte. Kontaktuppgifter till oss själva och handledare stod med i brevet, med en uppmaning att när som helst ringa eller skicka e-post om eventuella frågor uppstod. All denna information upprepades senare vid själva intervjutillfället. Även nyckelinformanterna har informerats muntligt och skriftligt.

Samtyckeskravet handlar om att deltagarna själva har rätt att bestämma över deltagandet, och att samtycke ska inhämtas från dem (HSFR, 2002). I ett det allra första skedet i ett söka informanter användes informationslapparna (se bilaga 9.1) som delades ut och samlades in, med förfrågan om att ställa upp på intervju. Den här förfrågan fungerade som en skriftlig bekräftelse på intresse om att veta mer om studien och eventuellt ställa upp på en intervju. I denna intresseförfrågan underströks att den inte var ”bindande”, och därför var ett vidare steg telefonsamtal till dem som lämnat intresseanmälan. Ett muntligt samtycke att ställa upp på en intervju gavs sedan av informanterna, i samband med detta telefonsamtal, i enlighet med samtyckeskravet. Vid denna telefonkontakt förklarades återigen studiens syfte samt vad deras bidrag i form av att låta sig intervjuas, skulle ha för del i studien och uppsatsen. Även deras rättigheter, exempelvis att deltagande är frivilligt och att de när som helst avbryta medverkan, förtydligades.

Konfidentialitetskravet handlar om att informanternas anonymitet garanteras, samt att personuppgifter behandlas konfidentiellt (HSFR, 2002). Informanternas berättelser och personuppgifter har behandlats konfidentiellt på så sätt att inga andra än uppsatsens författare har

vetat om vilka informanterna varit, och intervju material har förvarats säkert. Intervjuutsagorna har anonymiserats; inga namn förekommer, och annat som återger informanternas berättelser har framställts med försiktighet för att motverka eventuell identifikation av någon individ. Detta i enlighet med konfidentialitetskravet. Vi har med hänsyn till det även valt att inte skriva ut namnet på den lokala klubben där vi deltagit och hittat våra informanter. Enligt nyttjandekravet får det insamlade materialet endast användas för forskningsändamål, vilket även gäller det insamlade materialet i den här studien (ibid.).

5.8 Arbetet med uppsatsen

Uppsatsens olika delar har arbetats fram iterativt vilket i detta fall innebär att vi till största del har suttit tillsammans och arbetat med samma eller olika texter. Det Internetbaserade verktyget Google docs har möjliggjort att vi samtidigt har kunnat editera ett eller fler dokument.⁵ Vi har även arbetat var för sig på håll och skrivit utkast av texter. Dessa utkast har sedan gått igenom av båda författarna, både var för sig och ihop, de skrivits om, kompletterats och diskuterats i olika faser.

5.9 Analysmetod

Nedan följer en redogörelse för bearbetning och analys av den insamlade empirin.

5.9.1 Vetenskapligt förhållningssätt

Arbetet med analys och tolkning av data har varit inspirerat av hermeneutiken, vars vetenskapliga riktning enligt Patel och Davidsson (2003) intresserar sig för att studera, tolka och försöka förstå de grundläggande förhållandena för den mänskliga existensen. Detta görs främst genom språket, men även mänskliga handlingar, livsytringar och dess spår går att tolka enligt moderna hermeneutiker. Som forskningsmetod representerar hermeneutiken en öppen, engagerad och ”subjektiv” forskarroll. Hermeneutiker vill inte förklara företeelser, och förståelsen för andra människor och vår egen livssituation kan nås genom tolkning av hur mänskligt liv och existens uttrycks. Den

⁵ Google docs är en gratisjänst från Google som exempelvis gör det möjligt för flera personer att skriva på ett och samma dokument, uppkopplade via nätet. <http://www.google.com/google-ds/intl/sv/tour1.html>.

hermeneutiska forskaren är medveten om sin förförståelse och subjektiviteten som forskare. Dock är förförståelsen en tillgång för att tolka och förstå forskningsobjektet (ibid.).

Genom att låta informanterna själva berätta och delge sina upplevelser kan vi genom tolkning av detta, söka en förståelse för deras situation och erfarenheter. Enligt Sjöström (I Starrin & Svensson, 1994) strävar hermeneutikern efter att belysa hur enskilda människor upplever att existera under sina villkor. Här ingår en förståelse av människan som intentionell; människan har en vilja och ett motiv för sina handlingar. Erfarenheterna som hermeneutikern samlar in under mötet med en människa kan öka förståelsen för andra människor. Istället för att finna en orsak till något som vidare kan sägas gälla en större kategori människor, söker hermeneutikern förståelse för och tolkar handlingens mening hos den som utför den (ibid.).

5.9.2 Transkribering

Samtliga intervjuer transkriberades. I transkriberingarna skrevs även författarnas egna kommentarer, ljud och uttryck ut, som exempelvis ”mm” och ”hm”. I resultatpresentationen gjordes valet att ta bort detta, för att underlätta läsningen och för att tydliggöra det informanterna säger.

5.9.3 Analys

Patel och Davidsson (2003) menar att man med en hermeneutisk inriktning försöker se helheten, och att helheten sedan ställs i relation till delarna. Sedan pendlar man fram och tillbaka mellan dessa. I tolkning av en text kan forskaren börja med att läsa intervjun för att få en bild av helheten, innan hon sedan går över till att läsa olika delar var för sig för att få en förståelse för delarna. Förförståelsen kommer här till hjälp i tolkningsarbetet (ibid.).

Den erfarenhet som ett mänskligt möte resulterar i kan ge kunskap som ökar förståelsen, samtidigt är det viktigt att denna erfarenhet hanteras systematiskt och prövas kritiskt (Sjöström I Starrin & Svensson, 1994).

Transkriberingarna har först lästs igenom av båda författarna var för sig. Anteckningar och noteringar har gjorts gällande sådant som har bedömts vara av särskilt intresse i det informanterna talar och berättar om, för att försöka se helheten men även specifika intressanta delar i enskilda informanternas berättelser. Detta var ett inledande första steg i analysarbetet. Transkriberingarna har sedan diskuterats gemensamt, en intervjuutskrift i taget. Jämförelser har gjorts gemensamt, gällande vad vi enskilt har fastnat för, och vad båda har tyckt varit intressant och anmärkningsvärt. I samband med detta inleddes arbetet med en första skiss på möjliga teman, detta i form av temarubriker för varje enskild informant. På så sätt gavs en överblick över vad informanterna pratade om, och vi identifierade likheter och skillnader i upplevelser och erfarenheter i jämförelse mellan informanternas olika rubriker. Denna analysmetod resulterade i ett stort antal sådana temarubriker, många med likvärdigt innehåll. Ett vidare steg var att sätta samman alla temarubriker med tillhörande innehåll i ett dokument för att sedan gå igenom dem på en whiteboardtavla. Detta

tydliggjorde det faktum att vissa temarubriker var snarlika och handlade om samma sak, ibland med en viss variation. Nästa steg var att slå ihop de som passade, tills ett mindre antal blev kvar.

5.9.4 Presentation av resultat

De utdrag från observationsanteckningarna som återfinns under resultatpresentationen har valts ut med syfte att de fungerar kompletterande för intervjuerna och de teman vi kommit fram till. Vi valde ut sådant som passade till våra framarbetade teman; dels det som stöder innehållet och det informanterna säger, men även sådant som visar på en kontrast eller motsättning till det. Detta för att få en fylligare bild av resultatet.

Det ligger ingen särskild värdering bakom de resultat som har valts ut och som kommenteras i slutet av varje tema, i resultatdelen. Alltså anses inte de resultat som där kommenteras viktigare än andra. Se vidare i kapitel 7.1, för diskussion av resultat med koppling till teori, syfte och frågeställningar.

Informanternas personuppgifter anonymiserades i studiens allra första skede, de namn som informanterna har i resultatpresentationen är fingerade. Vi valde att fingera namnen till andra namn, för att ge en mer levande bild av informanterna, samtidigt som det ger en trevligare läsning.

6. Resultat

Följande kapitel inleds med en presentation av studiens informanter. Efter det följer studiens resultat, som kommer ur den bearbetning och analys som har gjorts av det empiriska materialet, vilket innefattar både de transkriberade intervjuerna och observationsanteckningarna.

Resultatet presenteras i teman med beskrivningar av det informanterna har talat kring. Utvalda citat illustrerar detta, samt i vissa fall utdrag från observationsanteckningarna. I den löpande texten förekommer några citat med mindre teckenstorlek. De består av enstaka ord eller kortare fraser som informanterna själva har sagt och som vi använder i våra beskrivningar. I slutet av varje tema görs en kort kommentar av utvalda delar som kan kopplas ihop med eller motsätter sig resultat från tidigare forskning.

6.1 Informanterna

För att få en bakgrundsbild av studiens informanter ges här en kortfattad presentation gällande kön, ålder, tidigare yrke, var de huvudsakligen har bott samt familjeförhållanden. Informanterna är mellan 68-80 år, fem kvinnor och en man. Samtliga har dator och tillgång till Internet i hemmet och har varit med på ett par kurstillfällen vid tidpunkten för respektive intervju. Namnen som förekommer är fingerade.

Informant 1: Siv, 80 år.

Siv har under sitt liv både bott i Stockholm samt i mindre städer. Hon har under större delen av sitt arbetsliv arbetat på kontor och administration. Siv har man, barn och barnbarn.

Informant 2: Märta, 76 år.

Märta har under sitt liv bott i flera olika delar av landet innan hon kom till Stockholm. Märta har arbetat som sjuksköterska och har flera syskon som har barn och barnbarn.

Informant 3: Jan, 73 år.

Jan har under sitt liv bott runt om i Stockholm. Han har arbetat i fastighetsbranschen och även som tjänsteman. Jan har fru, barn och barnbarn.

Informant 4: Ingeborg, 68 år.

Ingeborg har under sitt liv bott i Stockholm. Ingeborg har arbetat i läkemedelsbranschen och hon och hennes man har syskonbarn.

Informant 5: Gunborg, 72 år.

Gunborg har under sitt liv bott runt om i Stockholmstrakten. Gunborg har arbetat som sjuksköterska. Hon har man och barn.

Informant 6: Rut, 76 år.

Rut har under sitt liv bott runt och i Stockholmstrakten. Hon har arbetat inom reklambranschen. Rut har man, barn och barnbarn.

6.2 Möten med tekniken

Här redogörs för informanternas erfarenheter av teknik och datorer från arbetslivet, och vilken betydelse de erfarenheterna har haft för deras användning av samt lärande och intresse för datorer. Även kursens och omgivningens betydelse för detta tas upp.

6.2.1 Arbetslivet som ingång

Arbetslivet räknas ofta som en av de naturliga ingångarna till datorer som många människor får idag (IT-kommissionen, 2002). Det var även här som flera av informanterna fick sin första kontakt med teknik och datorer när arbetsplatser och arbetsuppgifter började datoriseras. Andra informanter hann gå i pension innan datorerna introducerades på arbetsplatsen.

Informanterna berättar på olika sätt om hur deras erfarenheter av teknik från arbetslivet ser ut och vilken betydelse det kan ha haft för deras lärande, intresse och datoranvändning. Siv, liksom Märta, hann gå i pension innan datoriseringen av arbetsuppgifterna riktigt slog igenom på deras arbetsplatser. Siv och hennes man hade en firma och köpte en dator till hemmet i anslutning till hennes pension, men det var dyrt med programvaror och den blev stående.

Gunborg berättar att hon på sin arbetsplats hade möjlighet att lära sig teknik, eftersom det ingick att hantera olika tekniska apparater, som respiratorer. Hon berättar även att hennes tidigare yrkesliv medfört en vana och noggrannhet i att läsa bruksanvisningar. Datorerna kom dock sent och användes då enbart för vissa uppgifter i specifika system, det var inte tal om några persondatorer då, berättar hon.

Jan kom i sitt arbete i kontakt med datorer men använde dem själv ganska lite innan han gick i pension, vilket han gjorde före 65 års ålder. Däremot arbetade han extra efter pensioneringen, och det arbetet utfördes på datorer. Han fick hjälp att lära sig av uppdragsgivaren, och menar att:

(...) då var jag ju tvunget till att sätta mig vid framför maskin.

Jan köpte sedan en egen dator till hemmet eftersom han såg fördelar med att kunna arbeta hemifrån. Han tror även att de som i arbetet aldrig varit i kontakt med en dator inte på ett lika självklart sätt går och köper en, då de går i pension. Det är det sista man tänker att man ska lägga pengarna på, tror Jan eftersom man tycker att man är så nära slutet i livet, och att man har klarat sig bra hittills.

Ingeborg har haft eget företag och datorer var för henne helt nytt, men arbetsuppgifter som exempelvis bokföring krävde att hon lärde sig datorn. Hon har i huvudsak haft ett yrke inom läkemedelsbranschen och där användes datorer, mycket var datastyrt men med specifika system anpassade för vad arbetsuppgifterna krävde. På arbetsplatsen fick de genomgå grundkurser för detta, men ordbehandling och dylikt ingick inte eftersom det inte handlade om persondatorer.

Rut har i sitt yrkesliv arbetat mycket med datorer. Då datorerna introducerades på arbetsplatsen handlade det om att gå över till att utföra arbetet på datorn, senare blev det även tal om persondatorer. Rut var hela tiden positiv till tekniken och datorernas etablering på arbetsplatsen medan flera andra, som ofta var betydligt yngre, var negativa och ville inte ta till sig tekniken. Då fick hon frågan hur det kom sig att hon ville, hon som var "lite äldre" (hon var 48 år). Själva var Rut hela tiden intresserad av det nya, berättar hon, och det svarade hon också honom. Rut gick in i pension innan 65 års ålder, men fortsatte hemma med olika uppdrag, som utfördes med hjälp av datorn.

6.2.2 Äldre lär äldre

SeniorNets koncept att äldre lär äldre är informanterna positiva till, och när det kom upp under intervjuerna svarade informanterna nästan direkt att det är bra. Orsaker som nämns är exempelvis att äldre har mer förståelse och är på samma "nivå". Informanterna tycker även att det är lätt att prata med de äldre kursledarna och att de har mer förståelse för "dumma" frågor och hur det är att inte kunna.

Siv menar att det är bra med de äldre lärarna på kursen för att de visar på ett bra sätt under kurstillfällena, och att de ofta först har genomgångar innan kursdeltagarna får praktisera. Hon anser att:

(...) det beror ju på personen också, hur han är om han kan lära ut helt enkelt.

Ingeborg tycker bland annat att det är bra med äldre lärare för att:

(...) man kan visa sig hur dum som helst (skratt).

Hon vet inte ifall det skulle vara annorlunda med en yngre lärare, men hon menar att det är väldigt personligt och handlar om hur just personen är.

Jan menar att han tror att det är ganska bra att det är äldre som lär äldre på kursen, men han tror även att det skulle gå lika bra med en yngre lärare och att det inte finns några direkta fördelar med just äldre som lärare inom SeniorNet. Han resonerar att det kanske är en förutfattad mening som man har, att andra äldre kan ungefär lika lite som en själv. Även om det ofta är så att en lärare har stor kunskap så betyder inte det att det är en bra lärare, menar Jan:

(...) sen är det ju inte säkert dom är bra som lärare... men det är ju inte säkert att yngre är heller, bara för att dom kan mycket. (...).

Rut menar att hon inte är så säker på att det är bra med uppdelningen i kursen på två olika dagar, beroende på tidigare kunskapsnivå. Detta eftersom tanken är att seniorer ska lära seniorer, annars kan man ju vara med i vilken kurs som helst som har med datorer att göra, menar hon. Båda grupperna kan till viss del förlora på att vara isär. Den mer avancerade gruppen gör helt andra saker på sina kurstillfällen. Det kan vara inspirerande för deltagarna i nybörjargruppen att få vara i den miljön och kunna få lära sig av dem som kan mer, och det är positivt att få lära ut till andra vilket gynnar den mer avancerade gruppen, menar Rut.

Märta säger att hon aldrig har tänkt på detta men att hon ibland har tänkt på att brorsonen som hjälpt henne vill väl men kanske glömmer att hon inte hänger med. Hon berättar också om en datorkurs för äldre som hon hört talas om där gymnasie studenter lärde äldre, och att hon tänkte att det kanske skulle vara så även i denna kurs, för hon skulle gärna haft studenter som lärare.

Informanterna nämner å ena sidan att äldre har mer förståelse, men senare konstaterar de att det inte alltid behöver vara så. En informant berättar att hon har mött äldre lärare som inte har haft förståelse. En annan menar att då SeniorNets datorkurs inte kostar mer än tvåhundra kronor är det inte rimligt att ställa för höga krav varken på kursen eller på lärarna. Om det däremot hade varit en betydligt dyrare kurs, exempelvis hos ABF, kan man ha helt andra krav på innehåll, lärare och vad man får lära sig.

6.2.3 Tacksamhet

Informanterna visar generellt upp en positiv inställning till att lära sig. Även då det ibland kanske inte går som det är tänkt under lektionstillfällena, eller då något behandlas som inte riktigt är intressant. Flera har en inställning att ”alltid lär man sig nåt”, och kan ibland till och med komma på i stunden att ”oj, vad bra att kunna det där”, som en informant uttrycker det. Många ger exempel på saker de skulle vilja lära sig, men samtidigt är det inget som man kräver. Ibland tänker de att det kanske kommer längre fram under kursen och att de inte kan få allt första dagen.

En informant berättar om ett tillfälle då hon skulle få hjälp med inställningar i datorn, och då det var klart hade allt ändrats och hon kände inte igen sin egen dator så som hon hade lärt sig den. Hon konstaterar dock att det var i ”all välvilja” och att han var snäll som skulle hjälpa henne.

Samtidigt visas en annan sida av denna tacksamhet, som under ett av kurstillfällena då deltagarna protesterar. Följande utdrag kommer från en observationsanteckning, och det som har hänt är att tekniken inte fungerat som den ska, och den cd som fungerar som lärmaterial visas på en projektor i storbild istället. Ordbehandlingsprogrammet Word förklaras mycket kortfattat med ett konstaterande att det inte behövs förklaras närmare än så:

(...) blev det protester: "Jo! vi vet inte vad Word är, vi är ju nybörjare!" Likadant då e-postprogrammet Outlook sveptes förbi kom protester att de inte alls kunde, och ville veta.

6.2.4 Om att vara på samma nivå

Informanterna pratar om och nämner ordet nivå på olika sätt. Informanterna tar upp en gemenskapskänsla av att vara på samma nivå som lärarna på kursen. Det handlar även om att det ses som en fördel och är viktigt för informanterna att det är samma kunskapsnivå i en grupp. De vill inte känna att de inte är på samma nivå som de andra i gruppen. En informant menar att det kan vara en fördel om kunskapsnivån är jämn i hela gruppen från början så att deltagarna tillsammans blir bättre och bättre. Här bör det nämnas att det i kursen är fritt för deltagarna att komma och gå hur man själv önskar, från gång till gång.

Rut ser det som att det på kursen finns en nivå för varje deltagare eftersom alla är så olika och har olika förkunskaper och erfarenheter.

Märta tror att kursdeltagarna är olika i fråga om kunskap, och upplever att hon inte var på samma nivå som de andra.

Ett exempel hämtat från observationsanteckningarna visar en upplevelse av att kunskapsnivån inom kursgruppen varierar och är individuell:

Mannen bredvid mig kan redan en del (...). Men då jag jobbade med damen bredvid som hade frågat mig om hur man lade in bild i en text, lyssnar han också. Jag visar båda. Jag tar ner en bild från Internet, sparar den, öppnar Word och infogar bilden. Tillsammans drar vi i den och ändrar storleken. Det visar sig dock att han ibland visste mer än mig. Jag skämdes.

6.2.5 Omgivningens betydelse

Flera informanter berättar om anhörigas betydelse, både som mer praktisk hjälp när det handlar om att skaffa dator, och som ett stöd och en hjälp med datorn man har. Att ringa barn eller barnbarn främst då man fastnat i ett problem, är något som är vanligt. Att ta kontakt med andra i sin omgivning är också något som informanterna berättar om, och då kan det handla om att uppsöka grannar eller vänner. Samtidigt är detta något man helst skulle vilja slippa, och istället klara sig själv.

Märta berättar om sin brorson som hjälpte henne att köpa datorn hon nu har hemma. Han sa entusiastiskt att han visste precis vad hon behövde då hon bad honom om hjälp, berättar Märta. Att ha tillgång till hjälp i form av sin brorson, har förenklats för hennes lärande och betyder mycket. Även hennes bror har uppmuntrat henne. I Märtas umgängeskrets är det endast män som har dator, berättar hon, och de har sagt till henne att hon "måste ha" dator hon med.

Ingeborg har brorsöner som hon ringer till ibland när hon får problem som hon inte kan lösa eller när det är någon större fråga hon har. Hon poängterar att hon inte ringer dem angående mindre problem. De var till stor hjälp när hon och hennes man köpte sin dator och hon menar att hon då kände sig väldigt osäker på hur man bland annat skulle göra med installationen av den.

Gunborg berättar om olika kundtjänster som hon har kontaktat via telefonen en gång då hon hade problem med datorns uppdateringar, och då problemet kvarstod följande dag fick hon ringa igen. De instruktioner hon då fick hjälpte inte heller. Hon kontaktade en annan person för att få råd, och har även haft kontakt med flera grannar som varit hemma hos henne och försökt lösa problemen.

6.2.6 Kommentar

Det visar sig att informanterna på ett eller annat sätt kommit i kontakt med tekniska apparater under yrkeslivet. En del hann gå i pension innan datoriseringen slog igenom ordentligt på arbetsplatsen, andra var med om detta. Några av informanterna hade möjlighet att lära sig att använda datorn på arbetsplatsen i viss mån, främst rörde det sig då om specifika system anpassade för arbetsuppgifterna. Vissa kom i kontakt med datorer, men använde dem väldigt lite, andra omgavs av teknisk utrustning. Några informanter fortsatte att arbeta efter pensionen, där en införskaffade dator till hemmet möjliggjorde detta.

I Hagbergs (2008) studie framkommer att tidigare arbete haft betydelse för inställningen till ett fortsatt användande av dator i hemmet efter pensioneringen. Svensson och Selg (2007) visar på yrkeslivets betydelse när det gäller att börja använda Internet, där yrkeslivet har varit den viktigaste ingången bland personer i åldrarna upp till 75 år. För de som är äldre än så samt för de som ändå inte kom i kontakt med Internet via yrket, så har den övriga sociala omgivningen haft en större betydelse.

Johansson (2003) visar att yrkesarbete är en viktig faktor för tillgång till, användning av och positiva attityder till datorer, Internet och IT. Även föreningsliv i regionen som arbetar för att främja IT-användningen betyder mycket då motiv för användning av tekniken ofta är sociala. Detta hänger tydligt ihop med ett avslutat yrkesliv och den ofta förlorade samvaron man innan har fått via arbetet.

Omgivningens betydelse som stöd och uppmuntran framhålls av våra informanter och det kan då handla om anhöriga, men även grannar och andra i sin närhet. Informanterna i Hagbergs (2008) studie berättar om söner som uppmuntrat och hjälpt dem med utrustning, och barnbarn som visat dem hur man kan använda Internet.

Att ålder ges en viss betydelse är något som framkommer ur informanternas berättelser. Det kan handla om en lärsituation där en jämnårig lärare till en början kan upplevas som mer trygghetsingivande. Ett annat uttryck för att ålder ges betydelse är handlar om ett underliggande antagande hos informanterna om att ha en gemensam kunskapsnivå utifrån att vara i samma ålder.

6.3 Att ”hänga med”

Här presenteras informanternas upplevelser av sin roll i IT-samhället och vad det innebär för dem att hänga med i samhällets och teknikens utveckling.

6.3.1 Man måste ju hänga med!

Att hänga med är något som informanterna ser som viktigt, det är något som de vill och som de känner att man på ett eller annat sätt måste göra. Det kan handla om att lära sig om eller kunna använda datorer, men även att veta vad som sker i samhället och politiken. Samtidigt uttrycker informanterna att de ibland känner att utvecklingen går för fort, vilket gör att det kan det kännas överväldigande.

Gunborg menar att den tekniska utvecklingen och samhällets utveckling absolut hör ihop. Hon tycker också att utvecklingen går ”vansinnigt fort” på tekniksidan och kämpar med att hänga med så gott det går, eftersom det är viktigt, enligt henne. Nya saker kommer hela tiden, medan man redan har fullt upp med att lära sig andra saker, berättar hon. Hon räknar upp digitala fotoramar och datorskärmar på väggen, och intrycket är att bara vetenskapen om vad som finns stressar. Hon berättar att när hon skaffade dator för två år sedan var det för att hon kände sig tvungen, och resonerade då att om hon ska leva ”massor av år till” så kan hon inte göra det utan att hänga med även när det gäller tekniken i samhället.

Märta menar att hon är en del av samhället och därför måste hon rimligtvis veta vad som händer i Sverige och överhuvudtaget vad som händer runt omkring. Att bara sitta och inte veta är inget alternativ. Att hänga med gällande datorer och IT är inte viktigt, hon säger att hon ”behöver den” (*datorn, vår anm.*) men att hon inte kan påverka eller bestämma över alla andra. Var och en får tycka vad de vill, menar hon.

Annat som nämns bland informanterna är att det är viktigt för att det är bra ”för huvudet” att man hänger med. Det är bra för en själv, samt att det ju måste bli tråkigt utan TV och dator.

Ingeborg menar att utvecklingen går snabbt, speciellt med IT, och nämner praktiska saker som att deklarerera eller att söka en resa, och att man måste hänga med för att klara av situationen eller det man vill och behöver göra. Att kunna hantera sådant blir en anledning till att man vill hänga med, samtidigt som man faktiskt måste, menar hon. Alla alternativ och möjligheter som ges med Internet

samt all tillgänglig information upplevs samtidigt som tidskrävande och jobbigt och ibland ”nästan för mycket”. Lättare var det förr då man exempelvis skulle boka en resa då man kunde gå in på en resebyrå och sen var det klart. Nu kan man söka hur mycket som helst innan man bestämmer sig, berättar hon. Ingeborg menar att e-post och att kunna skicka det, är en orsak till att man måste lära sig mer, eftersom det är något som alla gör, och om man inte kan så står man utan information. Det tas för givet att man har och läser av sin e-post ofta, och gör man inte det kan man mötas med förundran och frågor. Att läsa sin e-post varje morgon är något som tas för självklart av en del i omgivningen och det blir då en nödvändighet att kunna och göra detta, berättar Ingeborg.

Hur man ser på innebörden av att hänga med i utvecklingen, både i samhället generellt och mer specifikt i den tekniska utvecklingen, det vill säga vad det innebär, varierar. Det som tas upp av informanterna är samtidigt faktiska exempel på vad de själva gör. Här nämner man exempel som att följa med genom TV, att ha dator, uppdatera nya datorprogram, och flera av svaren är kopplade till fysisk aktivitet såsom promenader, gympa, umgås med släkt och vänner, resa, köra bil, biobesök och att gå på teater. Att man gör saker, precis som ”vanliga människor”, som en informant sammanfattar det. Att hänga med i samhällsutvecklingen och vara uppdaterad, kan man göra genom att exempelvis titta på nyheterna. En informant kopplar även till utbildning och säger:

(...) men vi går inte några kurser i historia eller nåt sånt där... (...).

Informanterna ser fördelar med att lära sig om datorn, det upplevs som självklart, och som Ingeborg säger: ”man måste ju ha det” i kontakt med myndigheter och vänner exempelvis”. Hon ser det på följande vis:

(...)Vad man än ska göra så är det ju... via datorn numera... Och ska man ringa, då får man ju hålla på och trycka ett och två och tre och i det oändliga... så det börjar man ju också ledsna på... Så då börjar man ju tycka att nu, det är ju kanske lättare med datorn...

Hon också vill lära sig mer, säger hon, i samband med detta.

Om det är någons ansvar att se till att alla människor hänger med och lär sig att använda datorer, är något som kan ha flera sidor. Jan, menar att det å ena sidan borde vara stadsdelsnämndernas ansvar att lära ut hur man via Internet kommer i kontakt med exempelvis sjukvården och hur man kan hantera sina medicinrecept hos Apoteket eftersom det skulle underlätta vardagen om man kunde sköta sådana ärenden på det sättet. Men å andra sidan kan man inte kräva av samhället att lära alla och han menar att man även måste söka själv. Så här säger han:

(...) Men det, är synd att skylla på samhället, dom kan väl inte lära ut allt till oss (...).

6.3.2 "Det är bara www..."

Informanternas berättelser vittnar om upplevelser av Internet och att datorer blir ett allt mer självklart inslag i samhället. Hur de ibland kan uppleva att det inte alla gånger går att kunna ta del av all information som kommer med tekniken, men också hur en nyfikenhet på denna växer fram.

Att omges av bokstavskombinationen "www", är något som är högst bekant för informanterna, och både de som är mer vana användare av datorer och de som är mer på en nybörjarnivå, tar upp detta. De uttrycker det på ett nästan enhetligt sätt, exempelvis såhär:

(...) och så säger dom "gå in på www..."(...).

(...) Det är bara "gå in på www det och det, och gå in på det och det" (...).

Informanterna berättar på olika sätt om medvetenheten och tillhörande känslor av att datorer och framförallt Internet är något som blir allt mer synligt och påtagligt i samhället och i deras vardagsliv. Särskilt nämns situationer där det erbjuds mer information om man går in på en webbsida, information som informanterna i vissa fall vill ha och är intresserade av.

Siv berättar om TV-program där de brukar lämna ut webbadresser för mer information efter sändningen, exempelvis nyhetssändningar som ofta hänvisar till vidare fördjupning på Internet, så som på SVT-play.

Här framförs även synpunkten att faktiskt ha rätt till att få informationen om man vill det, på grund av att man faktiskt betalar TV-avgift som alla andra. Hos några informanter väcker just detta en stor irritation.

Medvetenhet om IT-samhället och vad detta innebär uttrycks på olika sätt; en slags frustration över att inte kunna ta del av det som anses så självklart, en känsla av att vara tvingad till att lära sig, men också som något man samtidigt vill lära sig mer om och är nyfiken på, även på grund av, som Märta säger:

(...) allt lär finnas på datorn.

Siv uttrycker sig liknande, och säger att:

(...) Man upptäcker ju mer och mer att man, man kan ju få reda på allting... (...).

Hon konstaterar vidare:

(...) Det är ju bara dator idag... och därför så tycker jag att det är väldigt... roligt nu om man kan lära sig mer.

Även om informanterna till stor del berättar om positiva erfarenheter och en nytta med vad de kan använda datorn till i form av exempelvis tjänster på Internet, e-post och annat, så finns samtidigt en

del i detta som upplevs vara tvingande. Man har exempelvis inget annat val än att skaffa e-post då det i princip är det enda sättet att få viss information på.

6.3.3 Tankemässiga hinder i relation till datorn

I informanternas berättelser framkommer olika upplevelser, känslor och tankar kring att dels inte kunna när alla andra kan, men även kring olika möjliga anledningar till att man inte lär sig eller skaffar dator. En del av detta är resonemang om hur andra tänker, och vad det kan bero på att de tänker som de gör. En del av det som vi tolkar som hinder och negativa inställningar, uttrycks till stor del i känslor, åsikter och tankar därför både kring sin egen men även andras relation till datorer.

En informant menar att det främst är kvinnor i hennes ålder som inte har datorer, det har hon även märkt bland sina väninnor. Hon tror att en orsak till det kan vara att man tänker att det är så svårt och att man inte kan lära sig det, andra säger att det kostar för mycket pengar, och att man klarar sig så som det är.

Andra förklaringar som informanterna hört talas om, handlar om att man är för gammal och ibland kan tonen vara irriterad som ”kom inte med det där!”. Då kan det handla om att en person även vägrar använda exempelvis kontokort. En annan informant berättar om människor hon mött som är klara i huvudet, har god ekonomi och hänger med i övrigt, men någonstans har de bestämt sig för att inte ha dator.

Informanternas berättelser, främst då man berättar om andra, vittnar om att ha dator eller lära sig, är något som man aktivt kan ta ställning till, för eller emot. Rut menar att en totalt negativ inställning även kan böttna i något annat. Hon tror att det handlar om att man inte vill känna sig dum. Och då man inte vill eller vågar säga att man inte förstår så frågar man heller inte, vilket ofta gör att den som förklarar tror att man hänger med. Om man tänker att man inte kommer att klara något, så säger man istället att man inte behöver det och att man klarar sig utan eller att man inte har tid, menar Rut.

Känslan av att inte kunna bland andra som kan, uttrycks ibland som en slags skam. En informant upplevde att alla andra kunde mycket mer på datorkursen, trots att kursen skulle vara på en nybörjarnivå. Hon kände sig då som att hon bromsade upp för alla andra om hon skulle kräva allt för mycket hjälp. Hon kände att hon inte alls var på samma nivå som de andra rent kunskapsmässigt, och hon ville därför inte vara de andra till last bara för att hon inte hängde med. Därför slutade hon att gå på kursen, samtidigt som hon berättar att hon skäms för att hon inte fortsatte.

Ett exempel på en situation där man inte begär hjälp då man behöver, och som resulterar i att man kanske till och med tar ett steg tillbaka, kan följande utdrag ur observationsanteckningarna visa på:

Damen jag hjälpte tidigare satt själv och hade inget övningshäfte. Då jag tittar till henne, har hon gett upp och lägger patiens på datorn i stället (hon hade berättat för mig att hon brukade göra det) Ingen verkar hjälpa henne, och jag var tvungen att gå ifrån tidigare, till de andra deltagarna. En stund senare ser jag att hon gått hem.

Rut menar att om man väl tagit ett steg, vågar man inte ta ett till om det gick snett eller fel första gången:

Den här önskan att lära sig nåt nytt alltså den, den är stark... Men starkare är att inte göra bort sig.

6.3.4 Praktiska upplevelser och hinder i mötet med datorn

En annan synpunkt som en av informanterna tar upp är att kostnaden med att skaffa dator är ett problem, samtidigt som hon menar att hon själv har lagt ner pengar för att hon ju vill komma igång. Att det kostar är alltså något som man kan få räkna med. En annan informant förstår visserligen den ekonomiska aspekten, men menar att man ändå kan gå med på att lära sig, och om det finns organiserad hjälp på biblioteket eller liknande så kan man gå dit istället för att ha en egen dator hemma.

Informanterna tar upp aspekter av säkerhet på Internet, exempelvis gällande att använda sina kontokort där. Flera har läst om bedrägerier som sker på Internet. En informant menar att man väl inte ska behöva vara rädd, men att man samtidigt läser om människor som blir lurade på pengar. Därför har informanten inte vågat betala för biljetter på Internet, utan bara bokat dem för att kunna betala när de hämtas ut. En nackdel då är att man går miste om del av servicen och bekvämligheten med att få allting hemskickat, menar informanten.

Flera informanter funderar över ifall man ska våga betala för exempelvis biobiljetter över Internet, samt om det går bra att ladda ner olika saker. Överhuvudtaget att betala på Internet och att hantera pengar där är en upplevelse som är förknippad med osäkerhet. Samtidigt säger flera informanter att det troligen är något som de kommer att börja med framöver.

Siv berättar om hur hon upplever att hon i början nästan är lite rädd för datorn. Hon har känt att hon inte kommer fram dit hon ska, att det ofta dyker upp konstig information och text och att hon då kan undra om det som händer är farligt. Hon är rädd för att datorn ska gå sönder, men känner att det nog inte riktigt är så ändå:

Men det gör den ju inte... tror jag väl, utan det är väl bara att stänga av och börja om (...).

Bilder och Facebook är något som informanterna säger nej till, och i samband med det nämner en av informanterna att den personliga kontakten ändå är bäst och att datorer aldrig kommer ersätta umgänget i det fysiska livet.

Vissa informanter nämner fysiska hinder och begränsningar som påverkar exempelvis hur de kan hantera musen. Dock är detta inget som man utvecklar mer ingående, utan det nämns bara i förbifarten.

6.3.5 Kommentarer

Informanternas berättelser visar på en medvetenhet om IT-samhället samt en frustration kopplat till detta. Det finns även känslor av tvång, och ibland även skam. Informanterna visar även på en slags växande nyfikenhet som är grundad i insikten av att allt verkar finnas på Internet. Enligt Svensson och Selg (2007) hindras nästan alla seniorer som saknar förmågan att använda Internet av en skamkänsla relaterad till medvetenheten om att inte kunna något de borde för att inte avvika i samhället. Våra informanter är både nyfikna, aktiva och drivande inför att använda datorn samtidigt som det finns en viss bristande tilltro till den egna förmågan.

Informanterna i Hagbergs studie (2008) som saknar dator i hemmet anger olika skäl för att de inte har skaffat en, exempelvis tanken om att vara för gammal, att man är helt ointresserad eller inte har råd. En person säger att han inte kan något om datorer, och är för gammal för att hinna bli upplärd.

Många seniorer tycker att de är för gamla för att syssla med datorer och IT, dock så ändras uppfattningen när man ser nyttan detta kan ge en själv (Svensson & Selg, 2007). Liknande resonemang återfinns i vår studie, och främst handlar det då om att informanterna återger och resonerar kring vad de har hört eller tror att andra tycker.

Informanterna i Hagbergs studie (2008) uttrycker att detta med datorer har gått för långt, och vissa tar aktiv ställning emot, genom att säga sig ha bestämt sig för att inte lära sig. En ilska uttrycks över att de på teven uppmanas att gå in på någon webbsida för mer information, eftersom man menar att inte alla har en dator. De som inte använder dator i hemmet är bestämda med att de inte kommer ändra sig, och trots vetskap om olika praktiska användningsområden i vardagslivet menar de att fördelarna inte verkar vara så stora att ett datorköp och att lära sig känns befogat. Man säger sig vara nöjd med hur de gör för tillfället. Flera oroar sig för att e-post och Internet ska leda till färre möten, och därmed till en ökad ensamhet (ibid.).

Hagbergs (2008) resultat är snarlikt våra resultat. Att bli uppmanad att gå in på Internet för att få mer information, upplevs som störande och irriterande. Man upplever att utvecklingen går fort, ibland för fort. Man berättar även om *andra personer* som man känner och som bestämt sig för att inte skaffa dator för att man är nöjd med hur det fungerar nu.

Att hänga med innebär för informanterna flera saker, alltifrån att träna på gymmet till att uppdatera program på datorn. Att hänga med i den tekniska utvecklingen kan innebära att ha en dator eller TV. Det som informanterna redogör för är uteslutande saker de själva också gör. En informant berättar dock att hon kämpar för att hänga med och upplever alla nya tekniska saker som stressande. En annan nämner att IT- och datorernas utveckling nästan tvingar en att lära sig.

Olika motiv nämns till att börja använda Internet, exempelvis att söka information, uträtta ärenden och berika sina intressen, men även den tillfredsställande känslan av att man hänger med och är delaktig i samhällets utveckling (Svensson & Selg 2007).

Männikkö- Barbutius (2002) pekar på att ett tillägnande av IT kan ses som att man är en nyfiken och öppen person som möter förändringar med en strävan att vara en del av samhället.

6.4 Att se möjligheter med tekniken

Här redogörs för informanternas erfarenheter och tankar om att lära sig använda datorn och Internet, och vad det kan tillföra dem i deras liv.

6.4.1 Datorns erbjudanden

Informanterna talar om en mängd olika saker som de redan gör eller vill kunna göra med datorn och ofta med Internet som hjälp. De ser flera fördelar med att lära sig mer om datorer, som att kunna beställa biljetter och resor på Internet, vilket några av dem redan gör. Även andra tjänster lockar och väcker intresse, många relaterade till att mer bestämma över och underlätta sin vardag.

Exempel på detta är att kunna använda reseplaneraren på SL:s hemsida, beställa tid på vårdcentralen, ha en tydlig överblick över sina mediciner på Apotekets hemsida, att kunna söka efter telefonnummer och adresser eller att kunna använda stora sökmotorer som Google för att hitta information. Andra nämner fördelarna med hur de använder datorn som exempelvis att föra register över barnbarns födelsedagar eller följa hyreskostnadens utveckling i tabeller.

En informant berättar om att hon brukar anmäla sig till föreläsningar per telefon, trots att det egentligen är via e-post man ska göra det. De tar alltid artigt och vänligt emot hennes anmälan, men hon tycker det blir omständigt.

Flera informanter berättar om hur de använder e-post för att hålla kontakt med både vänner och anhöriga. Det nämns som ett bra sätt att kunna hålla kontakten med framförallt barn och barnbarn, att kunna kommunicera med varandra trots att det är så, som i flera av informanternas fall, att de bor långt ifrån varandra. Några använder IT-telefoni som Skype för att kunna prata med varandra, och om man har webbkamera även se varandra, på ett smidigt och jämförelsevis väldigt billigt sätt.

Siv kunde skicka e-post innan datorkursen började, hon hade lärt sig själv med hjälp av barn och framförallt barnbarn. Hon skickar e-post till både barnbarn som bor utomlands och till en dotter som bor i en annan stad i Sverige. Att skriva och skicka e-post var en stor anledning till att Siv ville ha en dator.

Märta ser en fördel i att kunna använda Nationalencyklopedin på nätet. För tillfället har hon en kortversion i bokhyllan, vilken hon säger räcker för henne men med en nätversion kan hon hitta ännu mer information. Söka information är något som Märta vill kunna göra.

Det finns även en hel del saker man vill lära sig på sikt. Siv vill lära sig om filer och mappar. Hon vill så småningom börja betala räkningar på Internet.

Gunborg kan redan en del, men har fortfarande en önskan om att kunna skicka bilder som hon tar med digitalkameran till andra. Gunborg vill även lära sig en mängd nya saker, exempelvis hur man tar backup, att skanna, hur man använder USB-minnen och hur man bränner ner bilder på en skiva.

Jan berättar att då barnbarnen börjar studera på annan ort, ville han gärna kunna uppvakta dem med en blomma (*en digital, vår anm.*) med texten ”Grattis” vid födelsedagar. Detta tvingade honom att ta reda på hur man gjorde, genom att själv söka efter information om det.

6.4.2 Att kunna klara sig själv

Ingeborg berättar om en händelse då hon inte visste hur hon skulle stoppa skrivaren som skrev ut sida efter sida. Trots att hon försökte med olika lösningar så gick inte skrivaren att stoppa och hon var tvungen att ringa sin brorson och be om hjälp. Ingeborg upplevde det som stressigt och jobbigt att inte klara av det själv, och nämner sådan typ av praktisk kunskap som något roligt att lära sig för att kunna hantera liknande problem.

Siv tycker att det är viktigt att känna att man klarar sig själv, men även att hon inte vill störa. Ett problem som hon har stött på har varit att skicka vidare e-postmeddelanden, då fick hon ta hjälp av sina barn. Hon menar att hon vill lära sig mer så att hon slipper fråga barn och barnbarn ”om allting”, som hon säger.

Jan berättar att han ville lära sig mer om datorer och anmälde sig därför till kursen. Han vill gärna slippa behöva ringa barn och barnbarn och fråga om hjälp då det uppstår problem.

6.4.3 Kunskap skapar lust och nya möjligheter

Informanterna berättar om hur de upplever att deras intresse har ändrats sedan de började gå datorkursen. Siv säger att hennes intresse för datorer och IT har ökat och att det blir roligare i takt med att hon lärt sig mer. Att kunna och förstå kan alltså väcka intresse att lära sig mer.

Det som är tydligt är att informanterna har olika motiv till att lära sig, som handlar om vad de vill kunna göra med hjälp av datorn och ofta Internet. De flesta har en bestämt tanke med vad de skulle vilja ha ut av kursen men även att de vill lära sig datorn generellt.

Följande utdrag ur observationsanteckningarna, bygger på ett möte med en kursdeltagare, under ett lektionstillfälle, där övningen gick ut på att hantera fönster, storleken, maximera och minimera:

(...) ”Jag började mejla hemma och sådant, jag vill göra det. Det här säger mig ingenting”. Hon berättade att hon brukade pyssla lite med datorn hemma, och ville veta mer om mejl osv.

Att se möjligheter relaterade till något i vardagen, eller i livet i övrigt, är något som informanterna återkommer till i sina berättelser. Detta är också något som varit utmärkande under observationstillfällena. Följande utdrag ur observationsanteckningarna beskriver en situation där vi som stödlärare också tar en mer aktiv roll, då vi visar Internet:

(...) Hon vill genast kolla upp xxxx (*särskild hemsida om växter och blommor, vår anm.*). Hon har ju tidigare visat intresse för just Internet och sagt att det är därför hon vill skaffa dator.

Det som visade sig under våra observationer var även att själva erövringen av ny kunskap väckte lust och glädje, som delades med andra. Följande utdrag kommer från observationsanteckningarna:

(...) Men Paint var intressant! Jag visade henne hur man kunde måla en gubbe (...). Detta lockade till skratt och det blev livlig stämning. Fortfarande konstaterades dock att "det svåraste är denna mus!". Jag visar henne hur man kan göra en mun av en ellips, och fylla i den med rött. (...) Hon provar att fylla i ett öga med brunt, men eftersom cirkeln som hon fyller i inte är stängd, smetas färgen ut och nästan hela bilden blir brun istället. Jag visar henne "ångra" som finns i menyn. "Titta det finns ångra!" ropar hon förtjust till sina vänner bredvid.

Gunborg menar att hon blivit mer intresserad av datorer efter att hon börjat på kursen. Hon menar att det handlar om att våga. När det dyker upp något på skärmen som hon inte förstår så vågar hon kryssa bort det och inte ta så hårt på det:

(...) För annars sitter man där "oj vad innebär det här nu då..."

6.4.4 Kommentar

Informanterna ser många möjligheter med att använda datorn och Internet, vilket ger dem en stor anledning att i praktiken ta sig an datorn och lära sig mer. Dels handlar möjligheterna om vardagliga praktiska användningsområden som att kunna beställa teaterbiljetter. Men det handlar även om att kunna hålla kontakten med anhöriga som bor på annan ort och att klara sig själv, både att själv klara av att använda tekniken men även att klara sig själv i vardagen med hjälp av tekniken.

Hagberg (2008) beskriver vad studiens informanter uppfattar som möjliga användningsområden för datorn, exempelvis att kommunicera med anhöriga som bor utomlands via e-post. Att skriva med hjälp av ett ordbehandlingsprogram, eller hitta information om resor är andra användningsområden de som saknar hemdator funderar över. Det informanterna i Hagbergs (ibid.) studie använder datorn till varierar; bankärenden, digitala bilder, budget, att handla på Internet, skriva om barndomsminnen, göra gratulationskort och surfa på Internet.

Våra informanters berättelser visar även på att med ny kunskap så följer en önskan om att lära sig mer. Gunborg kan ta bilder med digitalkameran, och önskar nu lära sig att skicka iväg dem via e-post, också. Siv vill lära sig vidarebefordra e-post.

6.5 Tankar och handling

Här tas upp det i resultatet som kan sägas handla om hur informanterna pratar om sig själva, både på ett mer generellt plan, samt i relation till teknik och datorer mer specifikt.

6.5.1 Det man kan och inte kan

Siv tror att man har svårare att ta in saker när man blir äldre, men menar att hon ändå inte är säker på vad det kan bero på:

Men ja det är sånt som man hört och läst, att så är det ju faktiskt. Det kan ju inte vara så att hjärnan krymper eller nåt sånt där (...) Man är ju inte med på samma sätt när man blir äldre, kanske.

En informant säger att vissa saker som hon har upplevt som svåra gällande datorn, ju är ”ingenting för er”, och syftar alltså på att oss, (*Camilla och Johanna, vår anm.*) och att vi inte skulle ha problem med det.

Märta kallar sig själv med ett skratt för ”den förlorade generationen” vilket hon också menar att hon påmindes om under kursen. Hon syftar främst på kvinnor och gamla, som hon menar inte har dator. Hon menar att skriva in recept inte är något för henne, eller att sätta in i fack (*mappar, vår anm.*). Hon tror att hon ändå lär sig med tiden genom att öva.

Gunborg berättar om då hon inte förstod hur man förstorar och förminskar fönster, och hur förtvivlad hon var innan hon förstod hur man gjorde:

Man är inte född med den här kunskapen...

Hon berättar att hon ibland blir arg på datorn, men menar att det är det ju även många andra som blir.

En annan informant uttrycker det, då vi under intervjun benämner henne som drivande, att:

(...) ja, jag tycker ju inte att jag är helt obildbar men trögt är det ibland.

Siv, som brukar öva på att ha flera fönster öppna på skärmen, och att minimera dem, säger att hon genom kursen fått en insikt om hur lite hon egentligen kan, men att kursen är en bra början.

6.5.2 Datorn som hobby eller nytta

Något som visar sig i flera av informanternas berättelser är ett slags tal om sitt datoranvändande som en hobby. Motsatsen, nyttan, är inget som de sysslar med. Siv, som skickar e-post med barn och barnbarn, ser på hennes datoranvändning som att det är en hobby snarare än att hon använder den för att göra nytta. Hon kopplar ihop det med att hon är pensionär och inte jobbar överhuvudtaget längre, och datoranvändningen blir då bara en hobby:

Så jag har ju inte någon användning av datorn vad det gäller nyttigt, utan det är en hobby, kan man väl säga.

En annan informant som använder datorn en hel del, säger att hennes drivkraft att lära sig har bromsats av att hon egentligen inte alls är så intresserad. Att surfa, titta på olika saker, gå från teven och titta vidare på nätet, är inte intressant. Men skulle hon vilja så kan hon, och en gång tittade hon in på Expressens hemsida för att läsa om svininfluensan som hon sett på löpsedeln, men läsningen gav henne inget så hon struntade i att lägga ut pengar på att köpa tidningen.

6.5.3 Aktiv och drivande

Hos de flesta informanter är livet fyllt av aktiviteter av olika slag. Någon har rest jorden runt på äldre dagar, andra har flera fritidsintressen som de praktiserar regelbundet som att dansa, träna på gym och aktivera sig i föreningar. Hos de flesta informanter återfinns denna aktiva hållning även i det egna mötet med tekniken och datorer samt inställningen till detta; i problemlösning, i att hantera olika situationer som uppstår samt i det egna lärandet. Det kan handla om att skaffa nya glasögon då man märker att tid framför datorn kan ge ont i nacken, köpa in eget lärmaterial etcetera.

En informant berättar att de motgångar hon mött i form av problem med datorn, inte har bromsat hennes datoranvändning:

ja, nej det... motgångar är väl till för att övervinnas... (skrattar)

Denna aktiva hållning framkom under flera tillfällen under den deltagande observationen av kursen. Vid ett tillfälle berättar en av kursdeltagarna om sina planer på att köpa dator, följande är utdrag ur observationsanteckningarna:

(...) berättar att hon vill köpa en egen dator, en laptop. Hon är mer intresserad av Internet och frågar om hon kan sitta hemma med det. Hon ber mig att skriva ner på pappret hur hon ska göra för att komma ut på Internet, tills nästa gång. Jag skriver och ritar skiss av knappar osv.

De tekniska erbjudanden som informanterna ser, fortsätter att uppenbara sig och byggs på allteftersom. Flera informanter berättar om att de har planer på att även gå andra kurser, eller att de redan har gjort det.

En informant diskuterar olika operativsystem som finns, och berättar att då en del frågar varför hon har Vista, undrar hon ”varför inte”, och ställer sig frågande till varför hon ha XP som ju är gammalt. Och nu kommer ju dessutom även Windows 7 inom kort, menar hon (*har nu släppts, vår anm.*).

6.5.4 Kommentar

Informanterna talar ibland om sig själva och sitt förhållande till datorn i relativt negativa termer, exempelvis att de anser sig vara långsamma eller tröga. Samtidigt framkommer det hur aktiva de är i olika sammanhang. Både gällande att faktiskt använda tekniken men även att de på många sätt är väldigt aktiva i sina liv.

Olika hinder upplevs för att komma igång med Internet (Svensson & Selg, 2007). Främst handlar det om att man tvivlar på sin egen förmåga, man tror inte att man klarar av ny teknik. Hit räknas även attityder som tar sig i uttryck i en olust till IT-samhället (ibid.).

Männikkö- Barbutius (2002) menar att med pensionen så försvinner många dagliga kontakter och man är inte längre med och bidrar till det gemensamma på samma sätt. Att bygga nya nätverk för att kunna synas och höras, blir viktigt för många, och dagarna kan då bli fyllda med aktiviteter precis som när man var yrkesverksam, menar Männikkö- Barbutius (ibid.). Olika aktiviteter stärker den egna identiteten och statusen höjs både i ens egna och i omvärldens ögon. Att ha fritidsintressen och många vänner visar att man fortfarande är aktiv, socialt välanpassad och uppfyller omgivningens förväntningar, likväl som sina egna (ibid.).

7. Diskussion

I detta kapitel diskuteras studiens resultat med koppling till teori samt en avslutande reflektion. Efter det följer en metoddiskussion. Slutligen ges förslag på vidare forskning.

7.1 Diskussion av resultatet

Denna studie har haft som syfte att belysa äldres egna erfarenheter och upplevelser av datorer, IT och delaktighet i IT-samhället. Våra frågeställningar rörde vad som var av betydelse för att ta sig an och använda datorer, vad som upplevdes som förenklande respektive försvårande, hur man talar om sig själv i detta sammanhang, samt hur man förhåller sig till ålder. Resultatet visar hur informanterna blivit bekanta med teknik och börjat använda datorer och vad som har varit betydelsefullt för detta, och vad som har varit hindrande. Resultatet visar även på informanternas medvetenhet om IT-samhället, samt hur man ser på sin egen delaktighet. I resultatet framkommer även att informanterna ger ålder en betydelse, i förhållande till teknik och datorer.

7.1.1 Att aktivt ta sig an tekniken, lära sig och kunna klara sig själv

Vårt resultat visar på olika saker som haft betydelse för informanterna då det gäller att ta sig an datorer och teknik. Man nämner omgivningen, då ofta barn eller barnbarn och brorsöner, som ett stöd och uppmuntran. De flesta har fått kontakt med datorer och teknik redan under yrkeslivet, och en del fortsatte sedan att arbeta hemifrån efter pensionen, med en dator man köpt till hemmet.

Informanterna har olika motiv för att lära sig datorer och för att kunna använda Internet. Det kan handla om att hålla kontakt med barnbarn, att kunna söka efter information eller att boka resor. Man ser många fördelar och vinningar med ny och utökad kunskap. Dessa är ofta relaterade till något i vardagen, vilket även visade sig under observationerna. Att förstå hur nyvunnen kunskap är lustfullt och en källa till glädje som kan delas med andra. Gunborg tar foton med digitalkameran, och hon vill gärna skicka dem via e-post och även kunna bränna ner dem på skiva. Siv har lärt sig e-post, och vill nu lära sig att vidarebefordra e-post. Informanterna vet vad de kan i nuläget, och det de inte kan strävar de efter att lära sig. Samtidigt uttrycks även mer långsiktiga mål, som att faktiskt börja betala med kort på nätet vid köp av produkter eller tjänster, eller att utföra bankärenden och betala räkningar. Nyvunnen kunskap byggs på och leder till nya problem att lösa, nya uppgifter att utföra och nya möjligheter som uppenbarar sig. Samtidigt blir man mer säker. De olika problem som uppkommer hanteras genom att ringa support, bjuda in grannen för att få hjälp eller köpa nya

glasögon. Att gå på en datorkurs har också betydelse då det gäller att ta sig an tekniken, och man har generellt en inställning att man alltid lär sig någonting som är bra att kunna, även om det inte alltid är precis det man är ute efter att lära sig. Informanterna uttrycker sig överhuvudtaget positivt och tacksamt inför att lära sig saker. Samtidigt, parallellt med detta, finns en slags osäkerhet och bristande tilltro till sin egen förmåga; man inte är helt säker på ifall det är farligt med Internet på olika sätt. Man har hört talas om bedrägerier på Internet och är tveksam till om man vågar och ska betala för exempelvis biljetter med sitt kontokort. Ibland kan man vara rädd för att datorn ska gå sönder, trots att man har en känsla någonstans att den nog inte gör det. Man har också hört och läst att det är svårare att lära sig då man blir äldre, men vet inte riktigt varför det skulle vara så.

Informanternas berättelser som handlar om en önskan om att kunna klara sig själv som ett motiv till att lära sig, kan tolkas som att dels handla om att kunna bemästra tekniken och att slippa ringa och störa barnbarn, eller be andra om hjälp. Det handlar även om att själva bemästrandet av tekniken i sin tur leder till ökat handlingsutrymme och påverkan i och av ens egen vardag och liv. Jans drivkraft för att lära sig, då han ville skicka en blomma till sina barnbarn på födelsedagar, kan tolkas både som att han ser möjligheter med tekniken, men också som att han ser möjligheten att i förlängningen kunna klara sig själv; en effekt av att bemästra tekniken. Ett annat exempel är den dubbla vinningen och tillfredsställelsen i att kunna ta reda på snabbaste resvägen på SL:s hemsida, och att lära sig göra detta på egen hand, utan att behöva fråga någon annan.

7.1.2 Att förhålla sig till kategorin äldre

Resultatet visar att då man talar om sig själv och andra, eller då man redogör för vad man menar är andras åsikter, ges ibland ålder en särskild betydelse. Det kan handla om förklaringar till att inte skaffa dator, förklaringar till varför man har svårt att lära sig nya saker, eller förklaringar till egenskaper som att vara förstående. Ett annat intressant resultat är att man talar om sin datoranvändning som en hobby, och inget man har någon direkt nytta av. Att skicka e-post till barnbarnen är inte synonymt med nytta, som snarare upplevs handla om ekonomisk vinning eller liknande, och det är något som informanterna själva inte främst har datorn till.

Här kan man skönja en slags värdering, eller snarare uppfattning om att aktiviteter som att e-posta eller att surfa runt, inte ger någon nytta, trots att det ibland är precis det man använder datorn till. Med en utgångspunkt i att äldre kategoriseras som en grupp med lika förutsättningar och intressen, i olika sammanhang och i samhället i stort, så kan man dels mena att detta är bra eftersom det lägger en grund för vissa rättigheter som sjukvård och omsorg.

Det som blir intressant att peka på, och som vi i vår studie tycker se tecken på, är hur identiteten kan sägas påverkas av sådana utomstående normer. Men detta är ingenting som skapas av enskilda personer, utan något som är gemensamt skapat och som är en del i mänskliga sociala processer (Tajfel och Forgas, I Stangor, 2000). Sådana kategoriseringar leder dock till förenklande bilder (Andersson, 2008). Vi menar att kategoriseringen kan vara problematisk då den innebär att alla inom en grupp förväntas ha alla likvärdiga egenskaper.

Ett exempel som framkommer i studiens resultat och som mer konkret visar på vad detta kan innebära, är när datorn kommer till Ruts arbetsplats och kollegorna undrade varför hon, som ju var äldre, var intresserad av detta. Här kan man resonera om att det till kategorin äldre inte hör till ett

teknikintresse eller datorkunskaper, på samma sätt som det gör till kategorin unga. Berger och Luckmann ([1966] 2007) ser på identiteten som en viktig del i individens subjektiva verklighet, identiteten står även i ett dialektiskt förhållande till samhället. Det är genom sociala processer som identiteten formas, och genom sociala relationer vidmakthålls men även omformas identiteten. Resultatet kan förstås mot bakgrund av en förståelse av ett gemensamt byggande av en gruppidentitet som, om det lyfts på ett mer generellt plan, kan ta sig i uttryck av att ”vi äldre kan inte detta...” eller ”man är ju så gammal...”. De normer som finns och som hela tiden skapas människor emellan, internaliseras av individen själv, eftersom samhälle - individ står i relation till varandra i ett dialektiskt förhållande. Det blir ”lätt” att ta till detta *att man är så gammal*, eftersom det är en bild som är tillgänglig, en ”roll” som är lätt att träda in i och ta till sig. Med andra ord så skapas identiteten i relation till de bilder som man omges av och som finns att tillgå, för identifikation. På detta sätt upprätthålls denna bild, och omgivningen och samhället fortsätter att ”tro” på bilden, eftersom den återupprepas gång på gång. Det som bör påpekas här, är att detta inte är medvetna processer på så sätt att de är enkla att förklara, eller styrs av egen vilja eller eget syfte. Detta är mänskliga processer, och ”naturliga” i den meningen att de sker i all mänsklig interaktion. Som Tajfel och Forgas (I Stangor, 2000) menar så är tillskrivningen av kollektiva egenskaper till olika grupper, ett sätt att förenkla och förstå vardagen.

Hagberg (2008) menar att den bristande förståelsen av äldres teknikanvändning innebär en risk för att en diskussion om att åldras i ett samhälle med snabb teknikutvecklingen blir förenklad och leder till stereotypa föreställningar. Äldre tillskrivs problem som de själva inte uppfattat eller reflekterat över, och inte heller tycker är viktiga. Äldre kan även ses som teknikfientliga och framställas som en enda grupp där alla är lika, trots att äldre är individer med olika intressen, framtidsplaner och livsvillkor – som alla andra medborgare (ibid). Informanterna i vår studie är aktiva och har en drivkraft gällande att vara delaktig i samhället, eftersom de själva är en del av samhället, som en av dem uttrycker det.

Det behövs mer empirisk kunskap för att kunna ge en mer nyanserad bild av äldre, eftersom förståelsen delvis saknas när äldre och teknik diskuteras (Hagberg, 2008). Vi kan hålla med Hagberg, då vi menar att det behövs mer forskning om hur äldre själva uppfattar teknik, datorer och IT-samhället, ur deras egna perspektiv. Den här studien kan ses som ett bidrag till detta.

7.1.3 Att äldre ska lära äldre

Det finns en mycket intressant ingång från våra resultat som anknyter till diskussionen om ålder, och upprätthållandet av bilder och kategoriseringar av äldre i samhället. Den ingången grundar sig i SeniorNets koncept att äldre lär äldre på deras datorkurser. Föreningen har en syn på detta som handlar om att deras äldre lärare och äldre lärare generellt, i större utsträckning har ett stort tålamod och besitter förmågan att vara en god pedagog; de förstår att man behöver tala långsamt, tydligt och högt till deltagarna. Yngre generationer är mindre lämpade som lärare eftersom de har växt upp med datorer och har kunnat ta till sig tekniken på ett annat sätt än äldre. Förtroendet för läraren är viktigt och som deltagare måste man känna att man kan ställa frågor utan att känna sig dum. Äldre personer visar inte, pga. stolthet, gärna sin okunskap inför yngre personer, menar föreningen.

Informanterna är inledningsvis mycket positivt inställda till konceptet att äldre ska lära äldre, men flera har inte reflekterat nämnvärt över detta faktum tidigare. Flera tycker att det är lättare att prata med dem, och man kan ställa vilka frågor som helst om man behöver och de förstår hur det är att inte kunna. Då resonemangen utvecklas visar det sig dock att informanterna tycker att en god lärare nödvändigtvis inte behöver vara äldre utan att det hänger ihop med andra egenskaper än lärarens ålder. Det behöver inte alltid vara så att äldre lärare har mer förståelse, konstaterar informanterna då flera har mött äldre lärare som inte har haft förståelse för dem. De menar istället att det handlar om personen i fråga, om personkemin stämmer och helt enkelt om hur läraren är, både som person och pedagog. De egenskaper som efterfrågas av informanterna handlar exempelvis om att läraren ska förstå och kunna anpassa sig efter deltagarna. Det finns även önskemål på hur kurstillfällena ska se ut med genomgångar och upplägg.

Något som även har identifierats i informanternas berättelser är användandet av begreppet "nivå". Informanterna talar nivå dels som att man är på samma nivå för att man är i eller runt samma ålder och därmed delar vissa preferensramar, vilket upplevs som betydelsefullt. Det kan kopplas till att informanterna, åtminstone inledningsvis, tycker att det är bra att även deras lärare är äldre, för att de har mer förståelse och är på samma nivå. Dels så talar informanterna om nivå gällande kunskap, exempelvis att man upplevde att kunskapsnivån bland deltagarna på kursen varierar, vilket både upplevdes som positivt och negativt.

Som kontrast till ovan så visar resultatet på omgivningens betydelse som stöd och uppmuntran gällande att ta sig an tekniken och lära sig datorn. Barn och framför allt barnbarn, har här en central roll i att dels hjälpa till vid införskaffandet av datorn och tillhörande program, och dels som support och som någon att ringa till då man har problem. Dessa personer som fungerar som hjälp och stöd i omgivningen, är främst yngre. Trots att, som Märta berättar, yngre i sin entusiasm ibland kan glömma bort att hon inte hänger med, så ser hon ett värdefullt stöd i sitt barnbarn. Att bli undervisad av exempelvis gymnasieelever skulle inte vara främmande för henne, tvärtom uttrycker hon en nyfikenhet inför detta. Jan tror att det skulle gå lika bra med yngre lärare på kursen, han ser inga direkta fördelar med detta, kompetensen har med personen att göra, och en lärare med stor kunskap är inte nödvändigtvis bra på att lära ut vare sig det är en yngre eller äldre lärare.

Man kan ställa sig frågande till om de egenskaper som nämns och som man önskar av en god lärare, någon som visar förståelse och någon man vågar ställa dumma frågor till, automatiskt innehas av en äldre lärare, och därmed inte av en yngre. Detta kan man förstå med ett socialkonstruktivistiskt perspektiv och med en förståelse av äldre som skapad social kategori, där man tillskriver äldre som grupp vissa egenskaper, som i själva verket inte behöver stämma på ett individplan. Våra informanter berättar även att de själva har mött både yngre och äldre lärare, och där individen som sådan både har passat eller inte passat i sin lärarroll. Det som generellt kan bli problematiskt med kategorisering av människor och att tillskriva grupper vissa egenskaper, är att det inte tas hänsyn till individuella förmågor.

Kategoriseringar och de kategorier som finns, hur samverkar dessa med en persons självbild, i fråga om datorer, teknik och IT? Med Berger och Luckmanns ([1966] 2007) perspektiv konstrueras verkligheten i samspel med andra, där socialisation och identitet står i ett dialektiskt förhållande till varandra. Då kan en slutsats dras om att vi tillsammans skapar och upprätthåller de kategorier som finns tillgängliga, och vi kan likväl tvingas in i dem, som att själva ansluta oss till dem.

Det är inte nödvändigtvis ålder som avgör lämpligheten hos en lärare, och att just äldre lärare lämpar sig bäst på en datorkurs för äldre deltagare. Dessutom så pågår lärande även utanför kursen. Vi ser att många av dem som fungerar som stöd och hjälp för informanterna i deras omgivning är yngre. Även om en liknande ålder kan medföra gemensamma preferenser och en känsla av att man är lika, så finns det rimligtvis många fler faktorer än ålder som är betydelsefulla för detta. Att hävda att äldre är bättre lämpade att lära äldre och att mena att en viss ålder ger vissa egenskaper, lämnar inget utrymme för varken individen, individuella förmågor, eller behov. Snarare så buntas både lärare och deltagare samman i grupper som har tillskrivits vissa egenskaper som leder till upplevelsen att de hör ihop. Och i praktiken så drar de sig gärna till varandra med en känsla att det behöver vara så. Äldre förväntas att vara och bete sig på ett och samma sätt, vilket leder till en diskussion av den sociala kategoriseringens normativa och värderande drag där begrepp som äldrestereotyper och fördomar hör hemma. Samtidigt är det självfallet förståeligt att man kan känna trygghet och känna sig mer bekväm i en grupp där man kanske har liknande erfarenheter, upplevelser och kan förstå varandras situation på ett bättre sätt. Vad som länkar samman personer eller grupper kan variera, ålder kan vara en gemensam preferens. Kanske har ålder en speciell betydelse i en fråga som denna, där äldre som grupp ibland benämns som teknikfientliga och där yngre ofta har ett mer ”naturligt försprång”. Att det då känns mer tryggt med likasinnade är förståeligt. Ifall just detta kan leda till att en del väljer att anmäla sig till en datorkurs, så blir det positivt både för individen men även samhället på sikt. Dock kan denna trygghet som kan upplevas till viss del bli osäker. Att äldre generellt, på ett omedvetet plan, själva medverkar till att upprätthålla stereotyper om sig själva. Det blir olyckligt då individen glöms bort och även eftersom det i samhällsdebatten ofta kritiserats att negativa och fördomsfulla bilder om äldre förekommer.

Frågan är hur man kan skapa en trygghet för deltagare när det handlar om att ta sig an datorn och lära sig använda den, oavsett ålder på både deltagare och lärare eller i vilken kontext denna process sker i. Att vara lyhörd för individuella behov och se till individen borde rimligtvis leda till fler möjligheter och större resurser att röra sig med, vilket i sin tur kan leda till att färre behöver stå utanför IT-samhället.

7.1.4 Delaktighet och äldres relation till IT

Studiens resultat har visat att informanterna tycker att det är viktigt att hänga med i samhället och utvecklingen, och att de gör detta i stor utsträckning genom ett flertal aktiviteter av olika slag. Det kan handla om att läsa tidningen och följa nyheter, att träna eller engagera sig i någon förening. De ser att det även finns en aspekt av att hänga med som handlar om den tekniska utvecklingen och utbredningen i samhället. Där finns samtidigt en påtaglig känsla av att det går väldigt fort framåt, knappt hinner man lära sig något förrän det kommer något nytt. Och det är i princip ett krav att kunna använda dator och Internet idag för att kunna utföra vissa handlingar, känner våra informanter. Samtidigt så har lusten att lära sig även kommit av att möjligheter har blivit synliga för informanterna när de har närmat sig eller stött på teknik. Intresset har väckts för att vilja lära sig mer. Motivationen för att kunna använda datorn som ett smidigt verktyg i vardagen och som de har upptäckt är till stor hjälp gällande många områden, finns alltså där sida vid sida bredvid det upplevda tvånget. Det finns en känsla eller en slags vetskap om att man inte bara kan ställa sig utanför. Trots att de flesta vill lära sig mer om hur man kan använda datorn och Internet, så finns

även en stress av bara vetenskapen om de möjligheter som hägrar gällande vad IT kan erbjuda. Även om man egentligen inte har något intresse eller behov av det just nu.

Att vara utanför det digitala samhället får kanske allvarigare konsekvenser idag än tidigare, då allt mer information och allt fler tjänster förläggs till digitala miljöer, ofta till Internet. Våra informanter har tagit ett viktigt steg för att lära sig att använda datorn, både i praktiken men även som ett verktyg för att hänga med och kunna vara delaktig i utvecklingen i samhället. Men vi har samtidigt sett att det kan vara ett känsligt och laddat steg att ta. Även om det kan tänkas vara symboliskt viktigt att man som individ sträcker sig ut för att erövra kunskap som man kanske inte har fått med sig från yrkesliv eller utbildning, så är det efter det som det stora arbetet inleds. Där är flera parter inblandade, exempelvis på en datorkurs. Dels krävs det ett intresse och engagemang från deltagaren. Men många andra faktorer spelar in. Att det finns bra lärare, tillräckligt med lärare i förhållande till deltagare, att deltagares olika behov ska kunna tillgodoses och att det finns möjlighet att fråga och få handledning är några. Upplägg på kursen, kursmaterial som används och teknisk utrustning är andra. Våra resultat visar även att det finns viktiga sociala faktorer för att lusten att gå på kursen ska finnas, exempelvis att det är bra stämning i deltagargruppen och att lärare och deltagare kommer överrens.

7.1.5 Avslutande reflektion

En fråga som bör ställas är ifall det finns någon som har något övergripande ansvar för att detta ska kunna ske och vem det i så fall är. Är det staten, som har en vilja främja användningen av IT, och kunskaper kring hur man använder framförallt datorer och Internet, som är ansvarig? Ska det ligga på kommunal nivå? Forskning och rapporter visar på att satsningar gällande detta arbete behövs för att nå ut till dem som ännu inte har haft möjlighet att lära sig använda datorn. Ett förslag handlar om att bibliotek ska erbjuda "medborgardatorer" och enkel utbildning till olika grupper, där äldre görs till en grupp och ges som exempel (Regeringskansliet, 2009). Föreningslivet lyfts även fram i flera rapporter som viktiga aktörer i arbetet med att främja delaktigheten i IT-samhället samt användandet av främst datorer och Internet. Dator- och IT-föreningar gör stora och viktiga insatser på det här området. Det krävs aktiv information till dem som inte har tillgång till Internet, information som bland annat lyfter fram och visar fördelarna med det (Svensson & Selg, 2007). Annars är det troligt att man inte finner skäl nog att frånga invanda rutiner. Tron om att man måste lära sig att om datorn helt från grunden, måste ersättas med en medvetenhet om att man egentligen bara behöver lära sig det som krävs för att kunna ta del av just de specifika fördelar som erbjuds med IT som man själv är intresserad av eller har behov av (ibid.).

Delaktighet kan sägas handla om att individer känner tillhörighet och deltar. Deltagandet i sig behöver inte vara synonymt med fysisk aktivitet, utan kan ske på olika sätt, exempelvis att delta genom att läsa tidningen, eller följa debatter. Delaktighet handlar både om en social och en mer övergripande samhällelig känsla av att tillhöra, och att delta i den mån man känner lust inför det. Delaktighet handlar även om, och kanske framförallt, att man har möjligheten till detta.

Finns det något som tyder på varför man inte vill vara delaktig i IT-samhället? Finns det en rädsla som är kopplad till utanförskap? Ett utanförskap som man förstår finns där? Informanterna uttrycker och berättar om tankar och känslor som kan relateras till rädsla, osäkerhet och frustration

inför tekniken, och att inte kunna. Ett intressant resultat är informanternas berättelser om känslan av att datorer och IT är något som ibland kan kännas påtvingat och att man mer eller mindre måste lära sig.

Vårt resultat visar att det finns en uppfattning om att de som säger nej till att lära sig använda datorer antingen gör det för att de inte förstår och därför hellre väljer att vägra än att visa att de just inte förstår, eller att de inte har sett möjligheterna som tekniken har att erbjuda dem. Vi tänker att det rimligtvis inte är hela bilden. Det är även viktigt att påpeka detta av det skäl att vi inte vill sätta äldre som grupp i någon slags offerroll. Det späder bara på en bild av äldre som passiva, rädda, osäkra och omedvetna. Självklart finns det de som aktivt tar ställning och känner att de helt saknar motiv och lust att börja använda teknik.

Vad händer då om man inte vill lära sig att använda datorn? Handlar det verkligen om ett val idag? Accepterar omgivningen och samhället i så fall olika val, och att man kanske väljer att inte vilja lära sig? Våra informanter känner en yttre press, det räknas ofta med att man ska använda datorn till olika saker. Och det blir svårare att nå samhällsinformation och tjänster om man inte har tillgång till och kan använda Internet. Våra informanter har ändå ett intresse och en motivation till att lära sig och använda dator och Internet. Men de berättar om många de känner, respektive eller vänner som inte tänker lära sig att använda datorn.

Vi ser att man självklart har ett val, men frågan är vad som blir konsekvenserna av det val man gör. Utbredningen av teknikens användningsområden visar inga tecken på att avta, även om delar av befolkningen inte väljer att vara med som användare. Vilka problem och följder kan det eventuellt innebära för både individen och samhället, att inte alla vill lära sig använda datorn? För individen kan det innebära en sämre möjlighet att som medborgare kunna ta del av flera instanser i samhället, gällande information, service och tjänster av olika slag. Det kan även leda till att man hamnar utanför den digitala diskursen som ständigt pågår och finns i samhället, man har ingen egen roll där och man väljer att inte ta plats där. På en mer övergripande samhälls nivå kan det få konsekvenser för den demokratiska processen, att medborgare inte använder datorer och IT, men handlar då om när det finns ett systematiskt uteslutande och då medborgare saknar möjligheter att delta (SIKA, 2008). Det går dels att se att det, trots att personer aktivt väljer att inte lära sig och använda sig av exempelvis datorer och Internet, uppstår ett demokratiskt dilemma då allt mer förläggs till digitala miljöer på styrandenivåer i Sverige. Även om dessa personer inte vill använda teknik vill de rimligtvis inte bli uteslutna från demokratiska processer. Samtidigt så är det svårt att backa teknikens utbredning och det blir mer och mer av en nödvändighet att använda datorn och Internet för att utföra många uppgifter idag. Majoritetssamhället har bestämt att stora delar av den information, service och tjänster som finns, ska förläggas till Internet i allt större utsträckning. Även om man som enskild individ kan motsätta sig detta och välja att inte vara delaktig, så kommer det ändå att resultera i att du heller inte kan utföra dina bankärenden, då hänsyn inte tas till ditt individuella val. Man kan här se det som att individen blir ansvarig för att delta, hänga med och lära sig datorer och IT, och att man får skylla sig själv om man väljer att inte göra det. Långsiktigt kan man därför hamna i ett slags utanförskap, vare sig man vill eller inte. Detta resonemang är intressant utifrån en förståelse av samspelet mellan individ och samhälle - struktur.

Utbredningen av IT i samhället idag gör det svårt att särskilja tekniken från samhället i övrigt. Det innebär att alla, mer eller mindre direkt, är en del av IT-samhället. Även de som inte använder dator blir påverkade av att datorer och Internet numera genomsyrar strukturen och organiseringen av vår omgivning. Graden av delaktighet och möjlighet till att vara delaktig varierar och kan dels bero på

hur man definierar delaktighet. En chans till delaktighet gällande något man inte har en given och självklar möjlighet till, bör ges samtidigt som individen självklart har en egen fri vilja och kan välja att vara delaktig eller inte.

7.2 Diskussion av metod

Ett reflexivt förhållningssätt innebär bland annat att vara medveten om sin egen position och inverkan på fältet. Denna medvetenhet har följt oss genom studiens genomförande och redogörs för i uppsatsen. Vi vill här ta upp några ytterligare funderingar kring studiens genomförande, och mötet med fältet.

Våra informanter säger till en början att det är positivt att äldre lär äldre, och att äldre lärare har mer förståelse för hur det är att vara nybörjare. I det fortlöpande samtalet kommer man fram till att det egentligen mer beror på personen i fråga, om man är en god lärare. I samband med detta har man också tagit upp att vi (Camilla och Johanna) varit stödlärare på kursen, och att detta fungerat väldigt bra och att vi varit duktiga och hjälpsamma. Det finns en möjlighet att denna skiftning i resonemanget kan bero på att det var just vi, två yngre studenter som läser en IT-utbildning och som var omtyckta stödlärare på kursen, som frågade om detta. Upplever informanterna ett lika stort utrymme att säga ifall de känner sig otrygga med yngre lärare eller inte tycker att de förstår lika bra, om det är just två yngre personer, dessutom universitetsstudenter, som frågar om detta? Men det kan även finnas fördelar med att vi är yngre. Att vi inte delar vissa preferenser med våra informanter kan medföra att de just därför är måna om att vara tydliga och berätta saker för oss som de känner att vi inte kan förstå på grund av exempelvis vår ålder. De släpper in oss närmare på grund av att vi inte är lika. Om detta kan vi inte säkert veta hur det var, trots att vi upplever att intervjuerna var avslappnande och att vi försökte vara lyhörda och ödmjuka.

En annan reflektion vi vill lyfta fram, är vår roll som stödlärare och den påverkan det haft på fältet, i förhållande till att vi även har gjort intervjuer. Till en början var vi inte helt säkra på hur vårt deltagande i kursen skulle se ut, eftersom detta var något som delvis diskuterades fram mellan oss och kursansvariga. På det första kurstillfället antog vi direkt en stödläraryroll, då vi snabbt insåg att en observationsmetod med tyngd mot deltagande var det som krävdes, samt då vi upplevde detta vara ett önskemål från kursansvariga. Att vi fick kliva in i rollen som stödlärare medförde vissa svårigheter med att kontinuerligt föra observationsanteckningar, och även om vår observationsroll hade betoning på ”delaktig” var det något vi reflekterade över tidigt. Rollen som stödlärare innebar att vi hade fullt upp hela lektionerna vilket innebar en nackdel då vi inte alltid hade tid eller möjlighet att observera gruppen som helhet genom att gå runt och bara iaktta. Det innebar å andra sidan en stor fördel då vi kom väldigt nära de personer som vi hjälpte i och med att vi satt själva med dem.

En ytterligare reflektion vi har gällande hur pass tydliga vi kunde och borde ha varit då vi informerade om observationerna. De etiska regler som styr forskning handlar exempelvis om att deltagarna ska ge samtycke till att bli studerade. Vid det första kurstillfället informerade vi de kursdeltagarna som var närvarande om att vi skulle vara med på kursen och studera den, samt även att vi senare

hoppades på att få intervjua någon av dem. Detta var inte praktiskt möjligt att informera om vid varje enstaka kurstillfälle, dels för att vi inte var med på alla kurstillfällen, och dels så har gruppens konstellation varierat under kursens gång, i och med att man kan komma och vara med då man själv önskade. Frågan är hur pass väl insatta samtliga kursdeltagare var om att vi var där även för observera och genomgå vår studie? Det hände att vi fick tydliggöra vår roll som universitetsstudenter, då vi hjälpte någon individuellt, främst på grund av att vi fick frågor om kursupplägget och annat som vi inte var ansvariga för.

Inför intervjuerna var vi medvetna om att den aktuella kursen kunde komma tas upp av informanterna på ett eller annat sätt, vilket givetvis var intressant för oss, även om syftet i första hand inte var att informanterna skulle "utvärdera" kursen. Vi märkte att en del mycket riktigt ville diskutera kursen, och vi lät då intervjun följa informanternas riktning i fråga om detta och delgav till viss mån våra egna tankar om kursen, främst som bekräftelse då de berättade om något de själva upplevde. Vi tror att detta medförde fördelar för oss då datorkursen blev en språngbräda i samtalen som ledde oss vidare.

7.3 Förslag på vidare forskning

Denna studie har intresserat sig för och tagit del av äldres egna upplevelser och erfarenheter av datorer, IT och delaktighet i IT-samhället. En fråga som har väckts under vårt arbete handlar om hur man kan arbeta fram lärometoder och kursupplägg som motsvarar deltagarnas önskemål och samtidigt skapa en trygg lärmiljö. Detta behöver nödvändigtvis inte handla om just äldre, utan kan istället gälla alla som känner sig som nybörjare och som vill ta tekniken till sig. Hur skapar man ett lyckat sådant koncept?

I anslutning till detta vill vi lyfta fram vad en av våra informanter berättade om, att gymnasieungdomar lärde äldre att använda datorn. Vår informant tyckte detta lät mycket spännande, och det gör vi också, eftersom det väcker frågor om vilka egenskaper någon som ska lära andra nybörjare bör ha, och utmanar samtidigt de åldersindelningar vi är så vana vid och som vi ständigt förhåller oss till. Det vore intressant att antingen följa ett sådan redan befintligt projekt där ungdomar lär äldre, eller att starta ett eget i samarbete med en skola, för att få veta mer om hur detta fungerar och upplevs av de inblandade, både gällande eventuella vinningar och svårigheter.

Ett annat intressant område som kan studeras och kartläggas är olika satsningar på exempelvis kommunal nivå med arbete för att främja IT-användningen hos olika grupper och arbetet för att minska digitala klyftor.

8. Referenser

- Andersson, Annika (2003). *Digitala klyftor - förr, nu och i framtiden*. Örebro Universitet, på Justitiedepartementets uppdrag, Regeringskansliet.
Tillgänglig på Internet:
<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/01/17/51/2b88bddd.pdf>
- Andersson, Lars (2008). *Ålderism*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Aspers, Patrik (2007). *Etnografiska metoder: att förstå och förklara samtiden*. 1. uppl. Malmö: Liber.
- Berger, Peter & Luckmann, Thomas ([1966] 2007). *Kunskapssociologi: hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*. 2. uppl. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Bryman, Alan (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 1. uppl. Malmö: Liber ekonomi.
- Ehn, Billy & Klein, Barbro (1994). *Från erfarenhet till text: om kulturvetenskaplig reflexivitet*. Stockholm: Carlsson.
- Europeiska kommissionen (2008). *Being part of it: European research for an inclusive information society*. Luxembourg: Publikationsbyrån.
Tillgänglig på Internet:
http://ec.europa.eu/information_society/activities/einclusion/docs/be_part_of_it.pdf
- Hagberg, Jan-Erik (2008). *Livet genom tekniklandskapet: livslopp, åldrande och vardagsteknikens förändring*. Norrköping: Linköpings universitet.
- HSFR, Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*
Tillgänglig på Internet:
<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>
- IT-kommissionen, Informationsteknologikommissionen (2002). *IT och äldre: delbetänkande*. Stockholm: Informationsteknologikommissionen.
- Johansson, Ylva (2003). *Äldre människor, yngre teknik: regionala skillnader i äldres tillgång till, användning av och attityder till dator och Internet*. Falun: Dalarnas forskningsråd.
- Larsson, Staffan (1994). Om kvalitetskriterier i kvalitativa studier. I Bengt, Starrin, & Per-Gunnar Svensson, (red.): *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. (sid. 163-189). Lund: Studentlitteratur.

Mossberger, Karen, Tolbert, Caroline & Stansbury, Mary (2003). *Virtual inequality: beyond the digital divide*. Washington, DC: Georgetown University Press.

Männikkö-Barbutius, Sirkku (2002). *Senior cyborgs: about appropriation of personal computers among some Swedish elderly people*. Stockholm: Stockholms universitet.

Nilsson, Magnus (2008). *Våra äldre: om konstruktioner av äldre i offentligheten*. Linköping: Linköpings universitet.

Patel, Runa & Davidson, Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 3., [uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur.

Regeringskansliet (2009). *Rådslag 2009 kring eDemokratin*, Integrations- och jämställdhetsdepartementet.

Tillgänglig på Internet:

<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/01/24/67/5330485a.pdf>

Regeringskansliets webbplats (091202). Integrations- och jämställdhetsdepartementet

Publicerad 30 januari 2008, Uppdaterad 6 juli 2009

<http://www.regeringen.se/sb/d/2001/a/96950>, hämtad 091202.

Regeringskansliets webbplats (091210). Pressmeddelande från den 21 december 2006

Justitiedepartementet.

<http://www.regeringen.se/sb/d/8089/a/74408>, hämtad 091210.

Rosengren, Karl Erik & Arvidson, Peter (2002). *Sociologisk metodik*. 5., [omararb. och utök.] uppl. Malmö: Liber.

SCB, Statistiska centralbyrån (2008). *Privatpersoners användning av datorer och Internet*

Tillgänglig på Internet:

http://www.scb.se/statistik/_publikationer/IT0102_2008A01_BR_IT01BR0801.pdf

SCBs webbplats (091129). *Andel personer som har tillgång till Internet i hemmet*

http://www.scb.se/Pages/TableAndChart___281488.aspx, hämtad 091129

SeniorNet Swedens webbplats (091209).

http://seniornet.se/browse.jsp?id=01_01, hämtad 091209

SIKA, Statens institut för kommunikationsanalys (2008). *Digitala klyftor: insatser för att överbrygga dessa: redovisning av ett regeringsuppdrag*. Östersund: Statens institut för kommunikationsanalys.

Sjöström, Ulla (1994). Hermeneutik – att tolka utsagor och handlingar.

I Bengt, Starrin, & Per-Gunnar Svensson, (red.): *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. (sid. 73-90). Lund: Studentlitteratur.

Socialstyrelsen (2003). International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF), *Klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa – kortversion*.

Tillgänglig på Internet:

http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/10547/2003-4-2_200343.pdf

Starrin, Bengt & Svensson, Per-Gunnar (red.) (1994). *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur

Svensson, Bo & Selg, Håkan (2007). "*Du kan också!*" Att främja seniorers användning av Internet. SeniorNet Sweden & Vinnova

Tillgänglig på Internet:

<http://seniornet.se/contents/download/images/seniorbehov.pdf>

Tajfel, Henri, & Forgas, Joseph (2000). Social categorization: Cognitions, values, and groups. I C. Stangor (red.), *Stereotypes and prejudice: Essential readings*. (sid. 49-63). Philadelphia, Pa.: Psychology Press.

WHO's webbplats, World Health Organization (091214). *10 facts on ageing and the life course*, artikel från 070928

<http://www.who.int/features/factfiles/ageing/en/index.html>, hämtad 091214.

Östlund, Britt (1995). *Gammal är äldst: en studie om teknik i äldre människors liv*. Linköping: Linköpings universitet.

9. Bilagor

9.1 Intresseförfrågan till kursdeltagarna

Hej!

Vi, Camilla och Johanna, är studenter från Pedagogiska institutionen på Stockholm Universitet. Vi har fått vara med och vara en del av denna kurs. Jättekul!

Vi kommer att skriva vår C-uppsats kring ämnet "äldre och IT". Vi är intresserade av hur man som äldre och inte så van användare uppfattar sin egen situation och relation till dagens nya teknik, exempelvis datorer.

Vi vill gärna intervjua några av er, för denna uppsats. Du kommer att vara helt anonym. Ditt bidrag i form av dina tankar kring ämnet kommer att vara väldigt värdefulla för oss.

Tycker du att det låter spännande? Kryssa gärna för nedan, om du är intresserad av medverkan, eller bara vill veta mer.

I så fall kommer vi att kontakta dig och berätta mer. Du kan självklart, om du vill, bestämma dig då om du vill vara med eller inte.

(du förbinder dig alltså inte att intervjuas)

Med vänliga hälsningar Camilla och Johanna

Telefonnummer borttagna i uppsatsens bilaga.

E-mail: camilla.alexandersson@mm.ped.su.se johanna.lundh@mm.ped.su.se

Ja, jag är intresserad av att ställa upp på en intervju/ eller få veta mer innan jag bestämmer mig.

Kryssa i rutan:

Namn:

Jag kontaktas lättast: (telefonnummer, e-mail eller annat):

Nej, jag är inte intresserad av att ställa upp på en intervju.

Kryssa i rutan:

9.2 Informationsbrev till informanter

Hej!

Tack för vårt samtal senast. Vi är väldigt glada över att få intervjua dig för vårt uppsatsarbete. Vi ser fram emot att träffas snart.

Vi två, Camilla Alexandersson och Johanna Lundh, studerar på Pedagogiska institutionen på Stockholms Universitet. Vi läser ett treårigt utbildningsprogram som heter Multimedia: pedagogik - teknik. Programmet handlar bland annat om människor i relation till den digitala tekniken, och hur människor lär sig, med hjälp av teknik.

Vi har ett speciellt intresse för hur människor, exempelvis seniorer, upplever tekniken och sitt förhållande till den. Och hur motivationen ser ut för att lära sig och ta tekniken till sig.

Vi har fått möjligheten att vara delaktiga i denna datorkurs som anordnas av SeniorNet, och det är mycket värdefullt för oss. Detta eftersom vi just nu skriver vår kandidatuppsats (vanligen kallad "C-uppsats"), och att få vara med under kursen betyder mycket för vår studie, och i vår förståelse av vårt intresseområde. Intervjun med dig som är deltagare i denna kurs, kommer att ge ett viktigt bidrag till vår uppsats.

Den färdiga uppsatsen kommer att kunna användas i forsknings- och studiesyfte.

- Intervjun kommer att ta cirka en timme, och vi kommer att spela in den på en bandspelare. Endast vi två, Camilla och Johanna, kommer att ha tillgång till och lyssna på intervjun efteråt.
- I forskning så är deltagares integritet mycket viktig att värna om. Vi kommer att behandla uppgifter om dig konfidentiellt. Det innebär att du kommer att vara anonym i den färdiga uppsatsen och att ingen annan än vi två kommer att veta vem du är eller vad du har sagt.
- Ditt deltagande är helt frivilligt och du kan när som helst välja att avbryta din medverkan.

Vår Handledare heter Petra Roll Bennet och arbetar på Pedagogiska Institutionen, Stockholms Universitet. Till henne kan du också vända dig om du har frågor om något. Telefonnummer: xx-xx xx xx. E-postadress: xxxx

Du kan nå oss på följande vis:

Camilla mobil: xxxx xx xx xx e-post: camilla.alexandersson@mm.ped.su.se

Johanna mobil: xxxx xx xx xx e-post: johanna.lundh@mm.ped.su.se

Tveka inte att kontakta oss om du har några frågor eller funderingar!

Vänliga hälsningar från Camilla & Johanna

9.3 Intervjuguide

SeniorNet-kursen & tidigare erfarenhet av teknik

1. Berätta hur det kom sig att du anmälde dig till SeniorNets datakurs?
2. Hur ser din erfarenhet av teknik/datorer ut sedan tidigare?
3. Har du i ditt yrkesliv haft möjlighet att lära dig om eller jobba med teknik/datorer?
4. Hur har du upplevt kursen hittills, hur har det varit? – Positivt och/eller negativ?
5. Tycker du att du har fått någon ny kunskap i och med kursen, som du inte hade innan du började i den?
6. Vilken (ev.) användning har du haft av de här nyvunna kunskaperna?
7. Vet någon i din omgivning (familj/vänner/bekanta) om att du har anmält dig till/börjat på SeniorNet - kursen?
 - I så fall - Har du fått några kommentarer av dem? Har de varit positiva och/eller negativa?
 - Om inte - Hade du trott att du skulle få kommentarer på något sätt? Hade du velat ha det?

Lärande

8. Finns det några särskilda fördelar för dig att lära dig använda teknik/ datorer?
9. Finns det något som har försvårat för dig att lära dig om teknik/datorer?
 - I själva kursen
 - I livet i övrigt/stort?
10. Finns det något som har förenklat för dig att lära dig om teknik/datorer?
 - I själva kursen?
 - I livet i övrigt/stort?

11. Vad tycker du om SeniorNets koncept att "äldre ska lära äldre"?

"Hänga med"

12. Vad tycker du att det innebär att "hänga med i utvecklingen" och vad som sker i samhället?

13. Tycker du att det är viktigt?

– Varför/varför inte?

– Om ja, hur gör du det/hur kan man göra för att hänga med?

14. Tycker du att det är viktigt att "hänga med i samhället" när det gäller datorer och IT, eller dyl?

– Varför/varför inte?

Intresse

15. Tycker du att du blivit mer intresserad av teknik/datorer och Internet, efter att du börjat kursen och lärt dig mer?

– Om ja - Har du provat att använda t.ex. en dator i något annat sammanhang utanför kursen? Berätta.

– Om nej - Varför tror du att du inte är så intresserad efter att du har börjat i kursen?

16. Har du tipsat andra, exempelvis vänner, att också gå en datorkurs?

Bakgrund

Födelseår

Födelseort, vart har informanten bott under livet?

Yrke, yrkesliv

Familj – barn? - barnbarn? Försök att beröra naturligt om det ej kommer upp här

Ev. övrig omgivning - vänner som är (eller inte är) teknik/dataintresserade?

Stockholms universitet
106 91 Stockholm
Telefon: 08-16 20 00
www.su.se

